

Enderunlu Ne Okurdu?

What Did the Enderun Reading?

Tahsin Hazırbulan*

Öz

Topkapı Sarayı içerisinde bulunan Enderun koğuşlarının insan kaynağı daha çok devşirme-lerden elde edilen gençlerden oluşurdu. İlk olarak Büyük Oda'ya alınan kalabalık grup içerisinde istidadı ve başarısı olanlar teamül gereği sırasıyla bir üst odaya geçer, en son aşama olan Has Oda'ya kadar yükselebilirlerdi.

Sarayın Enderun kısmında bulunan bu kişilerin günlük rutinleri bağlı oldukları koğuşların/odaların görev ve sorumluluklarına göre değişiklik gösterirdi. Koğuşlarda bulunan Enderunluların bilgi, görgü ve kültür seviyelerinin yükseltilmesinde okuma yapmak önemli bir rol oynardı. Bu nedenle koğuşların kendi kitaplıkları bulunur ve günlük rutin içerisinde başta Kur'ân-ı Kerîm olmak üzere hadis, tarih, edebiyat vb. olmak üzere belli başlı eserlerin okuması yapılırdı. Ancak Kur'ân-ı Kerîm ve dinî temelli kitaplar başta olmak üzere okuma ve ders yapmak bütün odaların ortaklık gösteren başlıca özelliklerindendi.

Bu makalede Enderun'a bağlı olarak faaliyet gösteren Seferli Koğuşu'nun sahip olduğu kitaplardan hareketle Enderun Mektebi'nin ders, eğitim ve ders kitaplarından bahsedilecektir.

Anahtar Kelimeler: Topkapı Sarayı, Enderun, Seferli Koğuşu, Kitap.

Abstract

The human resources of the Enderun Wards in Topkapı Palace were mostly young people obtained from the devşirme. First, those with talent and success among the large group taken to the Great Room would, as a matter of tradition, move to the next upper room and could rise to the last stage, the Has Room.

The daily routines of these people in the Enderun section of the palace varied according to the duties and responsibilities of the wards/rooms they were affiliated with. Reading was important in increasing the knowledge, manners, and culture levels of the Enderun people in the wards. For this reason, the wards had their libraries, and certain works, primarily the Quran, hadiths, history, literature, etc., were read during the daily routine. However, reading and studying, primarily the Quran and religious books, were the main common features of all rooms.

This article will discuss the course, education, and textbooks of Enderun School, based on the books owned by the Seferli Ward operating under Enderun.

Keywords: Topkapı Palace, Enderun, Seferli Ward, Book.

* Sorumlu yazar / Corresponding author & Kırşehi Ahi Evran Üniversitesi thazirbulan@hotmail.com

Araştırma Makalesi / Research Article & Benzerlik / Similarity: 4

Başvuru / Submitted: 11 Ekim 2024 & Kabul & Accepted: 1 Şubat 2025

Atıf / Citation: Hazırbulan, T. "Enderunlu Ne Okurdu?", *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 25 (2025): 241-270.

Giriş

Balkanlardaki ilerlemenin bir sonucu olarak Acemi oğlanları adıyla yapılan devşirme usulü, Pençik kanunu ve Hristiyan tebaanın çocuklarının alınmasıyla sistematik hale getirilmiştir.¹ Devşirilen çocuklar içerisinden saray için ayrılacakları Yeniçeri Ağası arz eder, Saray Ağası'nın seçmesiyle bu kişiler Edirne, Galata ve İbrahim Paşa saraylarında temel eğitimi alır, yeteneği olanlar Topkapı Sarayı'na diğerleri ise kapıkulu süvari bölüklerine ve Bostancı Ocağı'na gönderilirdi.² Topkapı Sarayı'na gönderilenler Gılmânân-ı Hâssa, Gılmânân-ı Sarây-ı Âmire veya Gılmânân-ı Enderun adıyla anılırdı.³ Askerî ve mülkî idarecilerin yetiştirildiği bir mektep olan Enderun, XV. yüzyıl ortalarından itibaren medrese dışında en önemli resmî eğitim kurumudur. Burada merkez ve taşra bürokrasisinin ihtiyaç duyduğu nitelikli insan gücünün eğitimi yapılırdı.⁴

Enderun'da devşirilenler veya bir paşanın hediyesi olarak saraya gönderilen gençler temel eğitimlerine Büyük ve Küçük Oda'da başlardı. Bu odalarda okuma ve yazma, dinî eğitim, bedenî becerileri geliştiren tomak, güreş, cirit ve ata binme gibi eğitimleri alan iç oğlanlarına acemi olduklarına atıfta bulunularak “dolamalı” denilirdi.⁵ Bunlar Enderun'un ilk sınıflarını oluştururdu. Doğancı Koğuşu, Seferli Koğuşu, Kiler Koğuşu, Hazine Koğuşu ve Has Oda'da görev yapanların ise “Kaftanlı” olarak adlandırıldığı İç Oğlanların teşkilat yapısı dört alt gruptan oluşurdu: Has Odabaşı, Silahdar, Rikabdar, Doğancıbaşı, Dülbend Gulamı ve Miftah Gulamı'ndan oluşan “Ağa” kadrosu bu teşkilatın ilkidir. Bunları sırasıyla Oda kethüdaları, Kaftanlı odalarında görev yapan “Eski”ler ve rütbesiz oğlanlar takip ederdi. Kurumun yapısı IV. Murad dönemine kadar korunmuş, bu dönemde Seferli Odası'nın ihdasıyla klâsik düzenini almıştır. 1675'ten itibaren Enderun'a bağlı Büyük ve Küçük Odalar, akabinde Doğancı Koğuşu tedrici olarak kapatılmış, aynı zamanda diğer odaların gılmân sayısı da azaltılmıştır.⁶

1. Enderun'da Günlük Hayat

Enderun'da istihdam edilen ve farklı koğuşlarda görev yapan iç oğlanların günlük rutinleri namaz vakitlerine göre ayarlanmıştır. Enderunluların günü belirli kural ve esaslar gözetilerek teheccüd namazıyla başlar, yatsı namazının kılınmasıyla biterdi. Buna göre sabah namazından iki saat önce koğuş hamamları görevlileri tarafından hazırlanır, “anahtar şakirdi” adıyla görev yapan gece nöbetçisi ile ona yardımcı iki koğuş nöbetçisi tarafından iç oğlanlar namaz için uyandırılırdı. Namazın ifası için gerekli hazırlıkları yapan iç oğlanlar namaz vaktine kadar Kur'ân-ı Kerim okurlardı. Ayasofya'da okunan

¹ Mücteba İlgürel, “Acemi Oğlanı”, TDV İslâm Ansiklopedisi, I, (İstanbul 1988), s. 324.

² Abdülkadir Özcan, “Devşirme”, TDV İslâm Ansiklopedisi, IX, (İstanbul 1994), s. 254. Devşirmelerin seçiminde “Kıyâfe” ilminden anlayan Saray Hocası'nın da etkisi vardı. Ahmet Şimşirgil, “İç Oğlanı”, TDV İslâm Ansiklopedisi, XXI, (İstanbul 2000), s. 449.

³ Şimşirgil, “İç Oğlanı”, s. 449.

⁴ Mehmet İpşirli, “Enderun”, TDV İslâm Ansiklopedisi, XI, (İstanbul 1995), s. 185-187.

⁵ Sevgi Ağca Diker, “Enderûna Giriş Yolları ve Enderun Teşkilatı”, *FSM İlmî Araştırmalar Dergisi*, 17, (2021): 323

⁶ Batuhan İsmail Kıran, “Osmanlı Saray Teşkilatından İç Oğlanlığı Müessesesi”, (Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, 2018), 26-31.

sabah ezanını orta kapıcı haber verir bunun üzerine Ak Ağa'ya ezanın okunduğu bildirilirdi. Ak Ağa tarafından müezzine ezan okunması işaret edilince nöbetçi müezzin, Enderun kütüphanesinin merdivenlerine çıkarak sabah ezanını okurdu. Ezanı duyan iç oğlanlar belirli bir düzen içerisinde camiye gelir, her oda kendisi için ayrılan safta namaz için saf tutardı. (Bu bilgilerden saf düzeninin koşulların hiyerarşik yapısına göre belirlendiği anlaşılır.) Sabah namazlarına padişah da katılır, gelmezse Dârû's-saâde Ağası veya Silahdar Ağa camide vekâleten bulunurdu. Caminin görevli imamı herhangi bir özürden dolayı camide bulunamazsa cemaat, Has Oda'nın imamına uyararak namazı eda ederdi.⁷

Sabah namazının kılınmasından sonra her iç oğlanı kendi kalfasının yanına giderek Kur'ân dersini alır veya ikmal ederdi. İşrak vaktine kadar Kur'ân dersi devam eder, akabinde kahvaltı yapılırdı. Kahvaltıdan sonra padişah hizmetine gitmeyenler öğleye kadar Kur'ân, yazı, musiki eğitimlerini alır, öğle namazını yine cemaat halinde camide kılarlardı. Öğle ve ikinci namazı arası yine benzer ders ve müzakereler devam ederdi. İkinci namazı da cemaatle kılınır ve akabinde akşam yemeği yenilirdi. Yemekten sonra Silahdar Ağa'nın müsaadesiyle Enderun meydanında oyunlar oynanırdı. Bu durum nöbetçi başının ikazına kadar devam ederdi. Akşam namazı vakti öncesinde de iç oğlanlar gerekli hazırlıkları yapar, ezana kadar yine Kur'ân-ı Kerîm okurlardı. Aynı durum yatsı namazı öncesinde de tekrar edilirdi. Yatsı namazının Hünkâr Camii'nde belirlenen saf düzeninde kılınması sonrasında padişaha dua edilir ve iç oğlanlar koşullarına çekilirdi.⁸

Tayyâr-zâde, Enderun Tarihi'nde yatsı namazlarının koşullarda kılındığını aktarır. Buna göre her oda kendi içerisinde hasırlar üzerine namazı oda imamına uyararak eda eder, akabinde sesi güzel olan birisi cehren Ahkâf Suresi'ni, cuma geceleri ise Yasin Suresi'ni okurdu. Has Oda'da ise Fetih Suresi okunurdu. Yatsı namazından sonra "Yatsılık" diye bilinen kahvaltılık yenilir, oda eskileri Enderun meydanında uykuları gelinceye kadar vakit geçirir, yaş ve kıdemce küçük olanlar ise yatırılırdı. Bütün koşullarda gelenek olarak yatmadan önce padişahın selameti ve cediti için ayakta üç İhlas bir Fatiha okunurdu.⁹ Padişah ve cediti için dua okuma geleneği Enderun kapanana kadar devam etmiştir.¹⁰

⁷ Tayyâr-zâde Atâ, *Osmanlı Saray Tarihi Târih-i Enderûn*, Haz. Mehmet Arslan, C. I, (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2010), 241, 253.

⁸ Ertuğrul Oral, "Mehmed Halife Târih-i Gilmânî", (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2000), 113,114, Tayyâr-zâde Atâ, *Osmanlı Saray Tarihi Târih-i Enderûn*, 245.

⁹ Tayyâr-zâde Atâ, *Osmanlı Saray Tarihi Târih-i Enderûn*, 244.

¹⁰ "Her akşam taamundan sonra bilcümle me'murin ve müstahdemin saray-ı hümayunun dâhili meydanında safbeste-i ihtiram oldukları halde heyet-i idare marifetiyle yoklamaları icra idilecek ve baade imam efendilerden bir dua idiüb müteakiben saye-i atufet-i seniyyelerinde temin- refah maîşet eyledikleri zât-ı hazreti padişahiye "üç defa padişahım çok yaşa" nidasıyla cümlesi birden dua edecektir." M. Enes Simit, "Klasik Bir Eğitim Kurumu Olarak Enderun Mektebi ve Yenileşme Bağlamında Kapatılış Süreci", (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, 2019), 142.

2. Enderun'da Eğitim

Fatih döneminde teşkilatlı bir kurum haline getirilen Enderun'da her koşulda vakfedilen kitapların bulunduğu bir kitaplık bulunduğu gibi, Kiler ve Hazine odalarında okuma usullerinin kolaylaştırılması ve tahsilin yaygınlaştırılması için okur-yazar gilmânlardan da bir encümen oluşturulmuştur. IV. Mehmed döneminde Enderun mektebindeki eğitim daha üst bir seviyeye ulaşmıştır.¹¹

Koşullara yeni alınan veya çıkma yoluyla gelenler için bir merasim yapılır, gelen acemiler odada lalalık veya mürebbilik görevine haiz kişilere verilir, odanın düzen ve intizamına dair kurallar söylenirdi. Enderunlulara ders ve saray usulü hakkında da sıkı tembihat yapılırdı. Özellikle derslerin verimli ve sükûnet içerisinde geçmesine dikkat edilirdi. Buna göre; *koşullarda hiçbir vakitte ve husûsiyle ders okunur iken şamata idilmemek ve kırâ'at-ı Kur'ân-ı 'azimü'ş-şan ve ta'allüm-i 'ulûm u fûnûn ve temeşşuk-ı hutûta devâma himmetle aylak ve haylaz ya'nî mes'ûliyetsiz başıboş gezilmemek ve hâce efendilere ve kendüsinden evvel yazılmış eskilere ve ders müzâkeresine muktedir üdebâyı rüfekâyâ ri'âyet olunmak ve ders okunur ve fenn-i fûrûsiyyet ta'allüm olunur iken zülûfleri takyenin derûnına vaz' itmek*" denilerek ders vaktinde şamata etmemek, Kıraat ve diğer derslerde aylaklık yapmayarak, ders öğrenimine riayet etmeleri istenirdi.¹²

Odaya gelen her acemi için Kur'ân-ı Kerîm kıraati vazgeçilmezdir. Mehmed Halife odalar hakkında bilgi verdikten sonra verilen görevi tamamlayan her odalının *"her biri mekân-ı mu'ayyende dakika fevt itmeyüp kimi hüsn-i hatt yazar ve kimi Kur'ân-ı Kerîmin ve Furkân-ı Azîmin hüfz ve tecvidine sa'y ider ve kimi ulûm-ı şer'iyyenin ta'allüm ve ta'limine sa'y ü ikdâm ve tahsil-i kemâlât ider"* diyerek Enderunlunun günlük rutininde Kur'ân okumanın önemi hakkında bilgi verir.¹³ İçoğlanları içerisinde çalışkan ve gayretli olanlara *"Tâlibü'l-İlm"* denildiğini aktaran Ali Ufkî Bey ise, Kur'ân-ı okuyup anlamının ve saygı gösterilmesinin her Enderunludan istendiğini kaydeder. Çünkü Kur'ân-ı öğrenmeye merakı olanlara itibar gösterilir ve kalfa olarak değerlendirilirdi.¹⁴ Her odanın acemisi namazlardan sonra lalalarına giderek Kur'ân eğitimi alırdı. Enderun'daki bu acemilere lala ve mürebbi olma usulü Fatih'e dayandırılırken kanun haline gelmesi II. Bayezid devrinde olmuştur. Oda sorumlusu olan kişiler, odaların temizliği, işlerin vaktinde yapılmasını, iç oğlanların temizliğine dikkat etmekten başka, okumayazma, hüsn-i muaşeret, hizmet, İslâm örf ve adetlerine, görgü ve nezaket kurallarına uymaları hususunda da görev yaparlardır.¹⁵ Enderun üyelerinin dikkatle seçilip üst düzey bir eğitim verilmesindeki asıl amacın onların vezir veya bir başka devlet hizmetine girdiklerinde müfsit olmamaları, reaya ve köylüye zulmetmelerini önlemektir.¹⁶

¹¹ İsmail H. Baykal, *Enderun Mektebi Tarihi*, (İstanbul: İstanbul Fetih Derneği Neşriyatı, 1953), 44, 45.

¹² Tayyâr-zâde Atâ, *Osmanlı Saray Tarihi Târîh-i Enderûn*, 237.

¹³ Oral, *Mehmed Halife Târîh-i Gilmânî*, 113.

¹⁴ Ali Ufkî Bey/Albertus Bobovius, *Saray-ı Enderun Topkapı Sarayında Yaşam*, Çev. Türkis Noyan, (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2013), 70.

¹⁵ Tayyâr-zâde Atâ, *Osmanlı Saray Tarihi Târîh-i Enderûn*, 236, 245.

¹⁶ Baykal, *Enderun Mektebi Tarihi*, 70.

Tayyâr-zâde ve Ali Ufki Bey'in kayıtlarından önce de Enderun ricali içerisinde Kur'ân-ı Kerim okumanın bir gelenek olduğu görülür.¹⁷ 1572-1585 tarihleri arasında tutulan bir ödünç defteri bu konuda bize önemli bilgiler vermektedir. Defterde geçen bilgilere göre saraydan çıkma olduğunda yeni gelen acemilere ilk Kur'ân eğitimleri ve kıraat etmeleri için Mushaf verildiği kayıtlıdır. Aynı defterin devamında ise Hazine'de görevli iç oğlanlarına temel İslâmî eserlerden oluşan bazı kitapların verildiği de görülmektedir.¹⁸ Enderun hazinesine ait bir başka defterde de çok sayıda vakfedilmiş Mushaf bulunmaktadır. Defterin devamında tefsir, hadis, akaid gibi temel İslâmî bilimlere ait kitaplar da kaydedilmiş olması, iç hazinede saklanan kıymetli eşyalar içerisinde kitapların da olduğunu gösterir.¹⁹ Seferli Koğuşu içerisinde bulunan kitaplar içerisinde en fazla olanın Mushaf-ı Şerifler olması da bu bilgiyi kuvvetlendirmektedir.

Tablo 1: Seferli Odasına Vakfedilen Mushaf-ı Şerifler²⁰

Defter-i oldur ki hane-i seferlide vakıf olan Mushaf-ı Şerifler beyan olunur.		
Sultan Murad bin Ahmed Han vakfi, üç satır siyah mürekkebe bâki nesih ile tahrir, bâ-hattı Acem, kebîr Mushaf-ı Şerîf Aded 1 Satır 13 Sene 1035	Sultan Mustafa Han-ı sâni vakfi, bâ-hattı nesih kebîr Mushaf-ı Şerîf Aded 1 Satır 15 Sene 1107	Sultan Ahmed bin Mehmed Han vakfi, kebîr kıt'a, üç satır sülüs bâki nesih, bâ-hattı Acem Mushaf-ı Şerîf Aded 1 Satır 15

Tablo 1'den de görüleceği üzere Seferli Odası'nda bulunan Mushaf'ların tamamına yakını vakıftır. Vakıf Mushaf'lar, hat, boy, yazı stili, adet ve satır sayısı gibi özellikleriyle belirtilmiştir. Kitapların bu kadar fazla detaylı yazılmış olması kaybolma veya çalınma riskini önlemek için olmalıdır. Enderun Mektebi'ne ait olduğu anlaşılan bir başka ödünç defterinde de Mushaf'ların ve temel İslâmî eserlerin kaydedildiği ve odalarda görev yapan hoca ve isteyenlere verildiği görülür. Defterde koğuşların "birinci, ikinci, üçüncü" olarak belirtilmiş olması defterin Enderun Mektebi Kütüphanesi'ne ait olduğu intibasını verir. Buna göre ilgili kayıtlar "*Üçüncü Koğuşda Kıraat Olunan Ders İçin Verilen*", "*İkinci Koğuş Hâcesi Mehmed Efendi'ye verilen*" diye tutulmuştur. Bazı kayıtlardan oda mühürlerinin özellikle Mushaf'ların yerini belirtmek için kullanıldığı şerh edilmiştir.²¹

¹⁷ Daha geniş bilgi için bakınız: Tahir Güngör, "Osmanlı Sarayı Enderun'unda Kur'an Kültürü", *Osmanlı Toplumunda Kur'an Kültürü ve Tefsir Çalışmaları I*, Edit. Bilal Gökür vd, (İstanbul: İYV Kur'an ve Tefsir Akademisi, 2011), 43-61.

¹⁸ İlgili defterin bir ödünç defteri olduğu kayıtlardan anlaşılmaktadır. Buna göre kendisine Mushaf veya bir başka kitap verilen kişinin künyesi kitabın altına şerh edilmiş, kitabın iadesiyle ilgili olarak da şerhin üzeri çizilmiştir. "*Siyah cildli, sahi şemselü, laciverdi levhalu, müzehheb mücedvel küçük kıt'a Mushaf. Fırıncı Kanuni üzerinde.*" *T SMA.d. 3261*, s. 1.

¹⁹ *T SMA.d. 9981*, s. 2-7. Sancak-ı Şerif Odasında bulunan Mushaf'lar için bakınız: *T SMA.d. 267*, s. 2-11.

²⁰ *T SMA.d. 821*, s. 2a-5a. Ek'ler kısmında listenin tamamı verilmiştir. Seferli Odası'na ait bir diğer kitap listesi için bakınız: *T SMA.d. 2516*, s. 10-11. Bu iki liste birbiriyle örtüşmektedir.

²¹ "*Üçüncü koğuşun mühürüyle Kelâm-ı Kadîm Cild 1*", "*Üçüncü koğuş mühürüyle Kelâm-ı Kadîm Cild 1 Birinci koğuşda Said Ağada*", *T SMA.d. 817*, s. 2b, 3a.

Her dönemin en gözde uleması ve hüner sahibi hattatları da Enderun hocasını ifâ ederlerdi.²² Evliya Çelebi, bu konu hakkında da IV. Murad'ın dilinden, “*Efendi ya bu bizim asitanemiz tembel evi, meyhane ve eşkıya yatağı mıdır? Bunda 3.000 kadar has hizmetçiler gece gündüz ilimle uğraşırlar. Sizinle birlikte yedi ders hocaları ve yardımcıları haftada iki kere burada ders verirsiniz*” denildiğini aktararak Enderun'a dışarıdan hocaların ders vermek için geldiğini ifade eder.²³ Bu hocalar saraya Ak Ağaların uhdesinde, yanında iki ders halifesi önü ve arkasında dört Enderun Ağası'nın istikbalinde kemâl-i hürmetle karşılanır ve uğurlanırdı.²⁴ Salı günlerinde Saray-ı Hümayûn'a dışarıdan gelen hocalar, başlangıçta Buhari-i Şerif dersi, akabinde ise Arapça derslerini yapar, Akaid ve Fıkıh'a dair okumaları gerçekleştirirlerdi. Pazar günleri Reisü'l Kurra'dan İlm-i Kıraat talim edilir, Cumartesi ve Çarşamba günleri yazı hocalarından sülûs dersi alınırdı. Ders dışı boş vakitlerde Enderun avlusunda ilim, edebiyat ve müzakere yapılması istenir, bunları yapmayanlar için, cündilik, cirit, tüfengendâzlık ile ilgilenmelerine uygun ortam oluşturulurdu. Müezzinlik, hânende, sâzende gibi dallarda ilerlemek isteyenlere ise Seferli Koğuşu'nda ilgili çavuşlar aracılığıyla imkân sağlanırdı.²⁵

İlmihâl ve Tecvid gibi derslerin dışında Enderun'da sistematik bir şekilde kitaplar üzerinden ders takibi yapıldığı anlaşılır. Tarih-i Gılmanî'de Fıkh-ı Giydânî, Kaside-i Tantarânî, Kâside-i Münferice, İlm-i Usûl, Tavzih, Telvih, Muhtasar Meânî, Meşârik, Şerh-i Akâid, Hayâlî, Tefsir-i Beyzâvî, Fıkh-ı Ekber, Vasiyyetnâme, Eyyühe'l-Veled, Pend-i Attar, Hatt-ı Ta'lik, İlm-i Sarf, Dürer ve Gurer, Sadru's Şeriâ, Metn-i Vikâye, Kudûrî, Muhtasar Me'ânî, Dinkoz, Çarperdi²⁶ gibi eserlerin Enderun'da okunuyor olması bunların ders kaynağı olduğu fikrini ortaya çıkarır.

Enderunluların bir üst odaya çıkmasında önemli bir unsurun Arapça ve Farsçayı okuma-yazma seviyesinde bilmekle ilgili olduğu kayıtlardan hareketle ile sürülebilir. Bu iki lisanla ilgili derslerin ve kitapların varlığı bu savı destekler mahiyettedir.²⁷ Arapça eğitim için Nasara, Bina, Maksud, İzzî gibi gramer, Avâmil, Misbâh, Ecrümiyye, Cami gibi söz dizimi gibi eserler okutulmaktadır. Enderun'da bu eğitimleri alan kişilerden hukuk kurallarını bilenler paşa, vali veya kadı olabilir, Kur'ân-ı Kerîm'i hıfzedenler selâtin camilerde baş imam, imam olarak görev alabilirken, hat meşkinde kendisini kanıtlayanlar ise hazine kâtibi, kiler kâtibi, defterci olarak istihdam edilirdi.²⁸

1875-1876 tarihleri arasında Enderun-i Hümayun'a ait ders cetveli içerisindeki dersler klasik dönem eğitiminin devam ettirildiğini, bununla birlikte Coğrafya, Resim, Hendese gibi yeni derslerin de eklendiğini göstermektedir:

²² Baykal, *Enderun Mektebi Tarihi*, 48.

²³ Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 1/1, (İstanbul: YKY, 2006) 209, 210.

²⁴ Hafız Mehmed Refik, “Enderun u Hümayun Mektebi”, *Edebiyat-ı Umumiye Mecmuası*, 1/1, (1335): 16.

²⁵ Tayyâr-zâde Atâ, *Osmanlı Saray Tarihi Târih-i Enderûn*, 240, 241.

²⁶ Oral, *Mehmed Halife Târih-i Gilmânî*, 115-119.

²⁷ Tayyâr-zâde Atâ, *Osmanlı Saray Tarihi Târih-i Enderûn*, 237, TSMA.d. 4783.

²⁸ Ali Ufkî Bey, *Saray-ı Enderun*, 70-72.

Tablo 2: Enderun Mektebi 1875-1876 Yıllarına Ait Ders Müfredatı²⁹

Doksan iki sene-i hicriyye tedrisiyyesi mebde-i olan Şehr-i Şevval-i Şerif'in sekizinci gününden itibaren doksan üç senesi Şaban'ına kadar Enderun-i Hümâyûn Mekteb-i Münif'inde mevcut şakirdânın sınıflarıyla tedris olunacak ulûm ve funûnun eyyâm ve en-vâsım mübeyyin cedveldir.					
Senede	Haftada	Mekteb-i İbtidaiye		Mülâhazât	Aded-i Şakirdân
180	5	Kur'ân	Hafız Mahmud Efendi ve Rıza Efendi	Tâ'lim-i Kur'ân-ı ve Tecvîd okundurulacaktır.	38
108	3	Ulûm-i Diniyye	Hacı Mahmud Efendi	İlmihâl ve Dürr-i Yektâ okundurulacaktır.	
72	2	Resâil-i Türkiyye	Osman Efendi	Risâle-i Ahlâk okunduktan sonra Vezâif-i Etfâl okundurulacaktır.	
36	1	Talim-i Sülûs	Ali Rasim Efendi		
		Mekteb-i Edebiyye			
Senede	Haftada	Birinci Sene Dersleri		Mülâhazât	Aded-i Şakirdân
180	5	Ulûm-i Diniyye	Ahmed Efendi	Dürr-i Yektâ okunacak ve Mesâil-i Esasiye ezberlendirilecektir. Medhal-i Kavâ'id okunacaktır.	51
180	5	Kavâid-i Türkiyye			
30	1	Hatt-ı Sülûs	Ali Rasim Efendi		
Senede	Haftada	İkinci Sene Dersleri		Mülâhazât	Aded-i Şakirdân
108	3	Arabî Sarf	Ahmed Agâh Efendi	Maksûd'un ikmâliyle Sarf-ı Cedid'in ehemmiyetli cüzleri	23
72	2	Farisî		Kavâid ve Nesâiyih-i Farisiyye	
72	2	Tarih-i Enbiya		Kıyas	
36	1	Hesab	Hacı Mahmud Efendi	Amâl-i Erbaa	
36	1	Coğrafya		Küre-i Musattaha	
36	1	Resim	Hacı Mahmud Efendi	Kurşun Kalem	
36	1	Hatt-ı Sülûs	Ali Rasim Efendi		
36	1	Hatt-ı Rika	Rıza Efendi ve Mehmed Efendi		
Senede	Haftada	Üçüncü Sene Dersleri		Mülâhazât	Aded-i Şakirdân

²⁹ TSMA.d. 4783.

108	3	Arabî Sarf	Hafız Latif Efendi	Avâmil ve Edebiyyat-ı Türkiyye'den Mi'yârü'l- Kelâm	24
72	2	Farisî		Gülistan	
72	2	Tarih-i Osmanî		Fezleke	
36	1	Hesab	Hacı Mahmud Efendi	A'mâl-i Erbaa	
36	1	Coğrafya		Küre-i Musattaha	
36	1	Resim	Hacı Mahmud Efendi	Kurşun Kalem	
36	1	Hatt-ı Sülûs	Ali Rasim Efendi		
36	1	Hatt-ı Rika	Rıza Efendi ve Mehmed Efendi		
Senede	Haftada	Dördüncü Sene Dersleri		Mülâhazât	
108	3	Arabî	Hacı Rasim Efendi	İzhâr dersi okunacaktır	17
72	2	Farisî		Gülistan'a devam olunacaktır	
72	2	Tarih	Mustafa Efendi	Umumi	
36	1	Hesab	Hacı Mahmud Efendi	Küsûrât-ı Adıyye ve Aşariyye ve Adâd-ı Mürekkebe	
36	1	Coğrafya	Hacı Mahmud Efendi	Kıtaat-ı Hamse	
36	1	Resim	Hacı Mahmud Efendi	Boyalı Resim Mücessem ve İşârât-ı Mevzûa	
36	1	İmlâ Dersi	Hacı Şeref Efendi		
36	1	Hatt-ı Sülûs	Ali Rasim Efendi		
36	1	Hatt-ı Rika	Rıza Efendi ve Mehmed Efendi		
Senede	Haftada	Beşinci Sene Dersleri		Mülâhazât	Aded-i Şakirdân
108	3	Edebiyat-ı Türkiyye	Mustafa Efendi	Kavâid-i Osmanıyye ve Mi'yârü'l-Kelâm okunacak ve İmlâ ve Terceme Usulü (...)	7
72	2	Farisî		Bostan	
72	2	Tarih		Umûmî	
36	1	İnşa	Hacı Şeref Efendi	Müsevvedat kaleme aldırılacaktır.	
36	1	Hesab	Hacı Mahmud Efendi	Tekmil ve usûl defteri ve Evzân ve Ekyâl gösterilecektir.	
36	1	Hendese			

36	1	Resim	Hacı Mahmud Efendi	Elvan boya ile Resm-i Müccessem	
36	1	Hatt-ı Sülüs	Ali Rasim Efendi		
36	1	Hatt-ı Rika	Rıza Efendi ve Mehmed Efendi		
					Cem'an Yekûn 160 ³⁰

Cetvele göre Enderun, “İbtidâî” denilen başlangıç sınıfı dışında beş sınıftan oluşmaktadır. Her sınıfın öğrenci sayısı, alacağı dersler ve bu dersleri verecek olan hocalar belirlidir. Her senenin belirlenen dersleri için takip edilecek kitaplar da ifade edilmiştir. Derslerde; Kur’ân, Tecvid, İlmihâl, Dürr-i Yekta, Risâle-i Ahlâk, Vezâif-i Etfâl, Mesâil-i Esasiye, Medhal-i Kavâid, Maksud, Sarf-ı Cedid, Nesâyih-i Fârisiyye, Kısas, Amal-ı Erbaa, Küre-i Musattaha, Avamil, Edebiyatı Türkiyye, Miyârül Kelâm, Gülistan, Fezleke, İzhâr, Kûsûrât-ı Âdiyye, A’dâd-ı Mürekkebe, Kıtaât-ı Hamse, Kavâid-i Osmanîyye, İmlâ ve Tercüme, Bostan, Müsevvedat, Tekmil, Evzân, Ekyâl, Usûl gibi kitaplar okunmaktadır. Eğitim alınan dersler ve takip edilecek kitapların Enderunluların klasik dönemde aldıkları eğitim ve kitapların bir kısmıyla örtüştüğü fark edilmektedir. Klasik döneme dair hatırat türü kayıtlar ve bazı vakıf kayıtları dışında Enderun’da haftalık eğitimin kim tarafından hangi derse yönelik olduğu açık değildir. Ancak süreç içerisinde Enderun’daki eğitim sisteminin, zamanın şartları gereğince daha görünür kılınmak istendiği anlaşılmaktadır.

Talebinin ihtiyacı için gerekli olan kitap ve kırtasiye Sultan tarafından karşılanmaktadır. Bu konuda Evliya Çelebi yine çok önemli bilgiler verir. Ayasofya Camii’nde Kadir Gecesi’nde okuduğu Kur’ân-ı Kerim ile Sultan IV. Murad’ın ilgisi ve ihsanına mazhar olan Evliya Çelebi Seferli Koğuşu’na alınmıştır. Evliya Çelebi burada kendisini geliştirmiş ve padişah musahipliğine kadar ulaşmıştır. Saraya alınmadan önce Çelebi, İslâmî ilimlere yönelik dersler almaktaydı. Evliya Çelebi’nin ders hocasının talebi üzerine daha önce aldığı derslerin sarayda tamamlanmasına müsaade edilmişti. Sultan Murad, Evliya’nın ders için ihtiyacını duyduğu kitapların teminini hazinedarbaşına yazdığı şu hatla gidermiştir: “*Sen ki hazinedarbaşısın, Evliya’ya bir Kafiye, bir Molla Cami, bir Tefsir-i Kadı, bir Misbah, bir Dibace, bir Müslim ve Buhari, bir Mülteka, bir Kudurî, bir Gülistan ve Bostan, bir Nisâbü’s-sıbyân, bir Ahterî lügâtı*” başta olmak üzere 20 kitabın kendisine verildiğini aktarır. Yazının devamında “*Kendilerinin okudukları Yâkût el-Müsta’sımî hattıyla bir Kur’ân-ı Kerim, bir süslü gümüş divit ve bir Hind sedef işlemesi üd levhalı küçük sandık ihsan edip yiyecek içeceklerim için kilercibaşıya bizzat kendileri tembihte bulundular. Gece gündüz ilimle uğraşıp yine Evliya Efendi’den haftada üç kere Aşere okurdum ve üç yerden Farsça, Arapça ve hat ilmiyle uğraşırdım.*”³¹

³⁰ Burada toplam yekûn 168’dir. Ancak yekûn 160 diye kaydedilmiştir. İlgili defterin devamında verilen sınıflara göre öğrenci listesinde de toplam sayı yine 160 olarak verilmiştir. *T SMA.d. 4783, s. 2.*

³¹ *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi, 209, 210.*

Bu kayıttan iç hazinede Enderun Mektebi için ihtiyaç duyulan kitaplarında yer aldığı anlaşılır.³²

Ders kitapları ve materyalleri hakkında Enderun mektebi için hazırlanan bu nizamnamede ise şu hüküm bulunmaktadır: *Şâkirdâna okuyub yazmak için verilen kitablar ile kalem ve kâğıd ve levâzım-ı sairenin cümlesi velinimet efendimizin ihsanı olub fakat mîâd-ı mahsusasından evvel zâi' ve telef edenler olur ise kendileri tazmin edeceklerdir ve bâlâda muharrer şerâit-i icrada kasden kusur ve muhalefet edenler velinimetimiz padişahımız efendimiz hazretlerinin bu bâb da vaki olan emr ü fermân-ı hümayûnlarına mugayir harekette bulunmuş olduklarından mâada muvaffakiyet hazret-i hilafetpenâhi âsâr-ı celîlesinden olmak üzere bu ma'ruzda verilmiş olan ve beka ve istikrarı arzu kılınan nizamı dahi bozmuş olacaklarından bu makulelerin te'dib ve terbiyeleri lâzım geldiğinden lalaları ve koğuş zabitleri derhal en büyük zabıt ve nazırlarına ifade eyleyüb müstehak oldukları cezaları her ne ise büyük zabitin emri ile şer'ian ve şedîden icra' olunacaktır.*³³ Bu maddeye göre talebenin ihtiyacı olan kitap, kalem, kâğıt ve diğer kırtasiye malzemelerinin tamamı padişahın ihsanıdır. Eğitim için verilen bu malzemeleri zayi ve telef etmeleri durumunda maddî karşılıklarının kendilerine ödeteleceği, kasti bir hareket neticesinde yapılmışsa lalaları ve sorumluları tarafından cezalandırılması gerektiği ifade edilmiştir. Enderun'daki eğitimi düzenli ve verimli hale getirmek için benzer nizamnameler farklı dönemlerde de çıkartılmıştır.³⁴

3. Seferli Odası Kitapları

IV. Murad'ın Bağdat Seferi nedeniyle kurulduğu ileri sürülen Seferli Koğuşu'nun ilk üyeleri Büyük Oda'dan Kilerli Koğuşu'na geçecek gençler arasından oluşturulmuştu. Câmeşûybaşı'nın en üst idareci olduğu koğuş; padişahın şahsî çamaşırlarını yıkama dışında öz bakımı için berber, tellak, tırnak kesimi hizmetlerini de yerine getirmekteydi. Aynı zamanda musikînaslar, saray cüceleri ve dilsizler de bu koğuşta görev yapardı. Sayıları belirli dönemlerde değişen Seferli Koğuşu'nun üyeleri arasından uygun görülenler Kilerli Koğuşu'na veya sipahi bölüklerine “çerağ” edilirdi.³⁵ Seferli Koğuşu'nun amiri olan Seferli kethüdası Has Odalılar arasından seçilir ve odanın nizamından, idaresinden ve seferlilerin eğitimlerinin ilerlemesinden sorumlu tutulurdu. Seferli kethüdasının görevleri arasında odada bulunan eşyalarının sorumluluğu da vardır. Bu nedenle bîmârhanede bulunan eşyaların sayımını yapıp kaydederek pars kethüdasına zimmetlerdi. Bu eşyalar içerisinde genellikle mefruşat, evani, nühas vb gibi günlük hayatta kullanılan ürünler vardı.³⁶ Seferli kethüdalarının tutmuş olduğu kayıtlar içerisinde

³² TSMA. d. 25, 3261, 9981.

³³ TSMA. e. 120642.

³⁴ TSMA. e. 628/53.

³⁵ İbşirli, “Enderun”, 186.

³⁶ Nermin Genç, “Enderun Teşkilatından Seferli Odası ve Tarihi Gelişimi”, (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2024), 139-161.

odadaki gündelik hayatta kullanılan eşyalar dışında birçoğu vakıf olan Mushaf ve kitapların bilgileri de vardı. Çalışmada odaya ait eşya defterlerinden üçü kullanılmıştır. Bu defter bilgileri şöyledir:

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA) Topkapı Sarayı Defterleri fonunda bulunan 821 numaralı defter 18 varak olup sonradan latinize rakamlarla numaralandırılmıştır. III. Selim döneminde tutulduğu anlaşılan defterin kapak sonrası iç sayfasında “Hâne-i Seferli’de bulunan demirbaş eşya defteri” kaydı bulunmaktadır. Defter içerisinde koğuşa vakfedilen Mushaf ve kitapların dışında mefruşat, bakır eşya, buhur suyu, kaftan akçesi, seferli gılmanları tayinatları, vakıf kayıtları olmak üzere farklı kayıtlar bulunmaktadır.³⁷ Bir diğer defter ise aynı fonda bulunan Ş 1228/30 Temmuz 1813 tarihli 2516 numaralı defterdir. 821 numaralı defterin içeriğiyle aynı olan defterde Mushaf ve kitaplar ayrı ayrı kaydedilmiştir.³⁸ H. 1192/1778-1179 numaralı tarihli bir diğer defterde yine aynı fonda 7011 numarasıyla kayıtlıdır.³⁹ Muhtelif eşya defteri olarak nitelendirilen bu defter seferli kitapları hakkında diğer iki defterin öncüsü olarak nitelendirilebilir. 7011 numaralı defterde ilk olarak “Hâne-i Seferli’de mevcut vakıf Kelâmullah” kaydı altında odada bulunan 137 Kur’ân-ı Kerim ile üç adet olduğu belirtilen “İçinde manalı kelâmullah” kaydı vardır. Odada iki adet En’am-ı Şerif ve üçer adet sü-lüs ve nesih olduğu belirtilen hüsn-i hat kaydından sonra kitapların ismi ve adet sayısı verilmiştir. Mevcut olan vakıf kitaplar başlığı altında odada bulunan 207 adet kitap konu, içerik ve özelliklerine dikkat edilmeksizin sadece adı ve adet sayısı verilerek kaydedilmiştir.⁴⁰

821 numaralı defterde ilk olarak câmeşûybaşı hücrelerinde bulunan ve câmeşûybaşına teslim edilen vakıf eşya içerisinde Kahvecibaşı Mustafa Ağa’nın vakfettiği mushaf ile⁴¹, Sultan Mustafa’nın vakfettiği Hafız Osman hurufatı kaydedilmiştir.⁴² Bu iki eser câmeşûybaşı hücrelerinde bulunmaktadır.

7011 numaralı defterde ilk olarak “Hâne-i Seferli’de mevcut vakıf Kelâmullah” kaydı altında odada bulunan 137 Kur’ân-ı Kerim, bunlardan farklı olan ve üç adet olduğu belirtilen “İçinde manalı kelâmullah” ile iki adet En’am-ı Şerif’ten sayısal olarak bahsedilmiştir. Mushaf ve kitapların vâkıf, cilt, hat, satır ve diğer özelliklerine dair ayrıntılı bilgi belirtilmemiştir.⁴³ 821 ve 2516 numaralı defterlerin ilgili bölümlerinde *Hâne-i Seferli’de vakıf olan Mushaf-ı Şerifler* başlığıyla oda kitaplığında bulunan Mushaf ve kitapların bahsedilmektedir. Öncelikle Sultan Murad, Sultan II. Mustafa, Sultan Ahmed, Sultan Selim, Sultan III. Mustafa’nın vakfettiği altı mushafın hat, satır, mürekkebi, boyut gibi

³⁷ TSMA.d. 821, s. 1-18.

³⁸ TSMA.d. 2516, s. 2-15.

³⁹ TSMA.d. 7011, s. 2-15.

⁴⁰ TSMA.d. 7011, s. 3-4.

⁴¹ *Mushaf-ı Şerif merhum Kahvecibaşı Nakşi Mustafa Ağa’nın hücreden taşra çıkmamak şartıyla ve birbirlerine teslim etmek şartıyla hüsn-i hat Mushaf-ı Şerif, Adet 1 Satır 17, TSMA.d. 821, s. 2b.*

⁴² *Merhum Sultan Mustafa ibn Sultan Ahmed Han Efendimizin vakfı hümâyunları ceride. Hafız Osman tekmiil hurufat. Satır 38. TSMA.d. 821, s. 2b.*

⁴³ TSMA.d. 7011, s. 2.

özelliklerine belirtilmiştir.⁴⁴ Kitapların ayrıntılı bir şekilde kaydedilmiş olması kaybolma riskini önlemek olarak söylenebilir.

Sultan vakıflarını genellikle odada görev yaptığı anlaşılın seferli mensuplarının vakfettiği mushaf lar takip eder. Odaya; Aşur Ağa, Ali Ağa, Sinan Ağa, Musahib Mesud Ağa, Şaban Ağa, Pehlivan Sefer Ağa, Kapu Ağası Zülfikâr Ağa, Cündî Ahmed Ağa, Küçük İbşir Ağa vd. kişiler tarafından mushaf vakfedilmiştir. Mushaf lar içerisinde mealli olanlarda vardır.⁴⁵ Bazı kayıtların altına düşülen tarihlerden vakfın hangi tarihte yapıldığı anlaşıl maktadır. Bu bağlamda odaya yapılan en erken bağışın 989/1581’de Hasan Ağa tarafından orta boy, nesih hatlı mushaf olduğu görülmektedir.⁴⁶ Mushaf kayıtlarından hemen sonra En’âm Suresi’yle birlikte Yasin ve Mülk surelerinin de içerisinde olduğu ve hattatlar tarafından yazılması bir gelenek haline gelen, Osmanlı sanatkârları tarafından ince işçilikle tezhip ve ciltlenen⁴⁷ En’âm-ı Şerif’ler de vakfedilen kutsal kitaplar arasındadır. Bu kitaplardan üç adet oda kitaplığında bulunmaktadır.⁴⁸

Mushaf ve En’âm kayıtlarından sonra oda kitaplığında bulunan kitaplar konu, içerik ve yazar gibi özelliklerine göre değil, karışık bir şekilde kaydedilmiştir. İlk sırada kaydedilen eserler genellikle tefsir türünden kitaplardır. Sözlük anlamı “beyan etmek, açıklamak, sözde veya kelimedeki kapalılığı gidermek, ortaya çıkarmak” olan tefsir kelimesi daha çok Arapça dil bilimleri, Kur’ân ve Hadis ilimleri, tarih, mantık, usûl vb. diğer ilimlerden faydalanarak Kur’ân’ın manalarının açıklanması ve hüküm çıkarılmasını sağlayan ilim olarak kabul edilir.⁴⁹ İlk kayıt Ebu’s-Suud tefsiridir. Osmanlı hukuku ve ilmiyesi içerisinde önemli bir yeri bulunan Ebu’s-Suud Efendi, için “Sultânü’l-Müfessirîn, Hatîbü’l-Müfessirîn, Hâtîmetü’l-Müfessirîn” gibi unvanlarla anılmaktadır. Şeyhülİslâmlığı döneminde hazırladığı bu eseri iki bölüm halinde Kanuni Sultan Süleyman’a takdim etmiş ve yevmiyesi artmıştır.⁵⁰ Ebu’s-Suud Efendi, eserini el-Keşşâf ve Envârü’t-Tenzil adlı eserden etkilenerek kaleme almıştır.⁵¹ Osmanlı medreselerinde yaygın olarak okutulan bu eserden Seferli Odası kitaplığında da üç cilt bulunmaktadır.⁵² Tefsirlerden bir diğeri *Tefsirü’l-Celâleyn*’dir. Bu eser Suyûti’nin hocası Celâleddin el-Mahallî tarafından hayatının sonlarına doğru kaleme alınmış, vefatı üzerine yarım kalan Tefsirü’l-Kur’ân’ın, Suyûti tarafından tamamlanması üzerine Tefsirü’l-Celâleyn olarak

⁴⁴ *TSMA.d. 821*, s. 2a, *TSMA.d. 2516*, s. 10. Mushaf kayıtları içerisinde Vakf-ı Padişahî şerhiyle Sultan İbrahim, Sultan Ahmed vakıfları da bulunmaktadır.

⁴⁵ “*Sultan Mustafa bin Mehmed Han Vakfı bâ hattı nesih Türkî manalı âlâ hüsn-i hattı kebîr kut’a Mushaf-ı Şerif, Aded 1 Satır 13, El-Hac İbrahim Ağa Vakfı Türkî manalı kebîr kut’a Mushaf-ı Şerif, Ekber-i kebîr kut’a Türkî manalı Mushaf-ı Şerif*”, *TSMA.d. 821*, s. 2a, *TSMA.d. 2516*, s. 10.

⁴⁶ *TSMA.d. 821*, s. 3b.

⁴⁷ Emin Işık, En’âm Sûresi, TDV İslâm Ansiklopedisi, XI, (İstanbul 1995), s. 170.

⁴⁸ *TSMA.d. 821*, s. 5b, *TSMA.d. 2516*, s. 10, *TSMA.d. 7011*, s. 2.

⁴⁹ Abdulhamit Birışık, “Tefsir”, TDV İslâm Ansiklopedisi, XXXX, (İstanbul 2011), s. 281.

⁵⁰ Ahmet Akgündüz, “Ebüssuud Efendi”, TDV İslâm Ansiklopedisi, X, (İstanbul 1994), s. 365, 370.

⁵¹ Mahmut Sönmez, “Ebüssuud Efendi Tefsiri’nin Tefsir Usûlü Açısından İncelenmesi”, (Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2016), 13-14.

⁵² *TSMA.d. 821*, s. 5b, *TSMA.d. 7011*, s. 2, *TSMA.d. 2516*, s. 11.

tanınmıştır. Eser, tefsiri öğretimi için uygun olması nedeniyle birçok haşiyeye kaynaklık teşkil etmiştir.⁵³ Bu tefsirden Kilerli Odası'nda bir cilt bulunmaktadır.⁵⁴

Carullah el-Allame Zemahşerî'nin yazdığı meşhur *Kitabü'l-Keşşâf* yazıldığı dönemden itibaren müfessirlerin ilgisini çekmiştir. Kur'an'ı lügat, nahiv ve belâgat ilkelere dikkate alarak yorumlaması Kur'an-ı Kerim'in i'caz yönlerini, özellikle taşıdığı edebî üstünlüğü ve erişilmez nazım güzelliğini ortaya koyması, Kur'an'da mânaların tasvir ve temsil yoluyla anlatılmasının etkili bir metot olduğunu göstermesi gibi özellikleriyle çok beğenilmiş ve hemen bütün müfessirlerce kaynak olarak alınmıştır.⁵⁵ Bu eserden kitaplıkta sadece 821'de "nakıs", 2516'da tam olarak belirtilen bir cilt bulunmaktadır.⁵⁶ Kitaplıktaki diğer tefsir kitapları ise şunlardır: *Tefsir-i Veciz*, *Tefsir-i İbn-i Kesir*, *et-Tibrü'l-Mesbûk*, *Tefsir-i Tâî*, *Tefsir-i İmam Taverşî?* gibi eserlerin yanı sıra, Haşr Suresi'nin tefsiri olan *Tefsir-i İbn-i Vaiz*, Meryem Suresinin tefsiri olan *Tefsir-i Ebu'l-Leys* gibi diğer tefsirlerde oda kitaplığına kaydedilmiştir.⁵⁷

Seferli Odası kitaplığında bulunan kitaplardan bir diğeri Hadis alanında yazılan eserlerdir. Hadis alanında yazılan kitaplar Peygamber Efendimizin söz ve davranışlarını, onun İslâm'ı anlama ve uygulama tarzını görüp öğrenen sahabe'nin bu konudaki müşahedelerini ve sahabe neslinin talebesi olan tabilerin dini yorumlarını daha sonraki müslümanlara aktaran birer kaynak olmuştur. Bu eserlerin ihtiva ettiği malzemenin dikkatli bir şekilde nakli "rivâyetü'l-hadis" kitaplarını, bunlardaki malzemenin sağlamlık derecesini tespit etmeyi konu alan çalışmalar da "dirâyetü'l-hadis" ile ilgili eserleri meydana getirmiştir.⁵⁸

Kitaplıkta, Ferrâ el-Begavî'nin sahih hadis kaynaklarından derlediği ve üzerinde birçok çalışmanın yapıldığı *Mesâbih*⁵⁹ adlı eserinden *Mesâbih-i Şerîf* ve *Ehâdis-i Mesâbih* adıyla iki, Buharî ve Müslim'in sahih hadisleri ihtiva eden hadislerin bir araya getirmesiyle oluşturduğu⁶⁰, *el-Cem' Beyne's-Sahihayn*'dan ve *Kitabü'n-Nakt fi'l-ilmü'l-ehadis*'ten birer eser vardır.⁶¹ Yine Radyüddin es-Sâgânî tarafından hadislerin

⁵³ Ali Akpınar, *Tefsirü'l-Celâleyn*, TDV İslâm Ansiklopedisi, XXXX, (İstanbul 2011), s. 294.

⁵⁴ *TSMA.d. 821*, s. 5b, *TSMA.d. 2516*, s. 11.

⁵⁵ Ali Özek, "el-Keşşâf", TDV İslâm Ansiklopedisi, XXV, (Ankara 2002), s. 330.

⁵⁶ *TSMA.d. 821*, s. 5b, *TSMA.d. 2516*, s. 11.

⁵⁷ *TSMA.d. 821*, s. 5b, *TSMA.d. 7011*, s. 2, *TSMA.d. 2516*, s. 11.

⁵⁸ M. Yaşar Kandemir, "Hadis", TDV İslâm Ansiklopedisi, XV, (Ankara 1997), s. 47.

⁵⁹ İbrahim Hatipoğlu, "Mesâbihü's-Sünne", TDV İslâm Ansiklopedisi, XXIX, (Ankara 2004), s. 258-260.

⁶⁰ İsmail Lütfi Çakan, "el-Cem' Beyne's-Sahihayn", TDV İslâm Ansiklopedisi, VII, (İstanbul 1993), s. 283.

⁶¹ *TSMA.d. 821*, s. 5b, *TSMA.d. 7011*, s. 2, *TSMA.d. 2516*, s. 11.

Nahiv konularına göre düzenlediği *Meşâriku'l-Envâri'n-Nebeviyye*⁶² adlı eserden hazırlanan Şerh-i Meşârik ve Metn-i Meşârik olmak üzere iki kitabı vardır.⁶³ İmam Nevevi'nin 40 Hadis olarak bilinen *Hadisü'l-Erbâin*'i ile bir diğer *Hadisü'l-Erbâin*'de kitaplıkta bulunmaktadır.⁶⁴

“Bir şeyi bilmek, derinlemesine kavramak, iyi ve tam anlamak” manasına gelen Fıkıh kelimesi, Kur’ân ve Hadis merkezli dinî bilgiyi ve anlayışı ifade etmesinin yanı sıra, İslâm’ın sosyal, ekonomik, siyasî vb. yaşamına dair bilgi ve hükümleri ihtiva eden bir ilim dalı olarak kabul edilmiştir.⁶⁵ Seferli koğuşu kitaplığı içerisinde fıkıh ilmine ait farklı eserler bulunmaktadır. Bunlardan defterde geçen ilk kitap Osmanlı medreselerinde yaygın olarak okutulan ve Hanefî fikhinin otoriter ismi olarak kabul edilen Âlim bin Alâ'nın kaleme aldığı *el-Fetâva't-Tatarhâniyye*⁶⁶ adlı eseridir. Kısaca Tatarhâniyye olarak yazılmış olan bu eserden kitaplıkta birisi nâkıs olduğu ifade edilen üç cilt bulunmaktadır.⁶⁷ Bir diğer fıkıh eseri ise Ebü'l-Berekât en-Nesefî'nin kaleme aldığı Hanefî fikhına ait *Kenzü'd-Dekâik*⁶⁸ adlı eserdir. Koğuştaki bu eserden iki cilt vardır.⁶⁹ 2516 numaralı defterde ilgili kitabın bir cildi belirtilmiş ancak altına “Yerine Hidâyetü's-Salik vaz' olmuştur” şerhi bulunmaktadır.⁷⁰ Bu şerh bize oda kethüdasının kitaplar içinde zaman zaman sayım yaptığını doğrulamaktadır. Aynı zamanda koğuştaki kaybolan ve zayi olan kitapların yerine bir kitap konulmasının bir zorunluluk olduğunu da göstermesi açısından şerhin kıymeti daha da artmış olmaktadır. Hanefî fikhinde “mütûn” adı verilen ve medrese eğitiminde temel eserler arasında yer alan Sadrü's-Şerîa'nın nâkıs olarak belirtilen Vikâye'si⁷¹ ile bundan mülhem olarak yazılan ve fıkıh literatürünün önemli eserlerinden⁷² olan bir ciltlik *Kenz Vikâye*, şerhü'l-vikâye adlı kitaplar da oda kitaplığında bulunur.⁷³ *Fıkhü'l-Ekber* ve *Fıkh-ı Şerif*, *Risâle-i Fıkh*, *Cevâhirü'l-Fıkh*'ler da birer cild kaydedilmiştir.⁷⁴

Osmanlı ilmiyesi içerisinde önemli bir yeri olan ve Halebî olarak tanınan İbrahim bin Muhammed'in, namaz ve tahâret konularını içeren ve uzun süre Osmanlı medreselerinde ders kitabı olarak okutulan Sedîdüddin Kâşgarî'nin *Münyetü'l-Musallî* adlı kitabına yazdığı *Günyetü'l-Mütemellî fî şerhi Münyeti'l-Musallî* adlı eseri bilinen adıyla *Halebî Kebîr* ile asıl adı *Muhtasarü Günyeti'l-Mütemellî* olan ancak *Halebî Sagîr* olarak

⁶² İbrahim Hatiboğlu, “Meşâriku'l-Envâri'n-Nebeviyye”, TDV İslâm Ansiklopedisi, XXIX, (Ankara 2004), s. 361-362.

⁶³ *TSMA.d. 821*, s. 5b, *TSMA.d. 7011*, s. 3, *TSMA.d. 2516*, s. 11.

⁶⁴ *TSMA.d. 821*, s. 6b, *TSMA.d. 7011*, s. 4, *TSMA.d. 2516*, s. 11.

⁶⁵ Hayreddin Karaman, “Fıkıh”, TDV İslâm Ansiklopedisi, XIII, (İstanbul 1996), s. 1.

⁶⁶ Ferhat Koca, “el-Fetâva't-Tatarhâniyye”, TDV İslâm Ansiklopedisi, XII, (İstanbul 1995), s. 446-447.

⁶⁷ *TSMA.d. 821*, s. 5b, *TSMA.d. 7011*, s. 3, *TSMA.d. 2516*, s. 11.

⁶⁸ Ahmet Yaman, “Kenzü'd-Dekâik”, TDV İslâm Ansiklopedisi, XXV, (Ankara 2022), s. 261-262.

⁶⁹ *TSMA.d. 821*, s. 5b, *TSMA.d. 2516*, s. 11.

⁷⁰ *TSMA.d. 2516*, s. 11.

⁷¹ Murteza Bedir, *Vikâyetü'r-Rivâye*, TDV İslâm Ansiklopedisi, XXXIII, (İstanbul 2013), s. 106-108.

⁷² İlyas Kaplan, “Hanefî Mezhebinde Muteber Kaynaklar ve Mezhep İçi Tercihin İşleyişi, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 18, (2011): 315-316.

⁷³ *TSMA.d. 7011*, s. 4, *TSMA.d. 821*, s. 5b, *TSMA.d. 2516*, s. 11.

⁷⁴ *TSMA.d. 7011*, s. 4 (sadece Fıkh-ı Ekber kayıtlıdır), *TSMA.d. 821*, s. 5b, 6a, *TSMA.d. 2516*, s. 11.

tanınan eserlerde oda kitaplığında vardır.⁷⁵ Halebî'nin fıkıh eğitiminde okutulan ve "Mütûn-i Erbaa" olarak adlandırılan fıkıh ilminin öncü kitaplarından hareketle yazdığı *Mülteka'l-Ebhur*⁷⁶ adlı eseri de yine koğuş kitaplığında bulunmaktadır. Eserlerden birisi Mültekâ üzerine yazılmış bir şerh kitabıdır.⁷⁷

Kelam, Fıkıh, Tefsir ve Hadis alanında yazdığı eserlerle medrese eğitimi içerisinde önemli bir yere sahip olan Sadru'sh-Şerîa, aynı zamanda Hanefî ve Matûrîdî ekolünün de öncülerindedir.⁷⁸ Seferli Odası'nda *Sadru'sh-Şerîa* olarak geçen 7011'de biri nakıs, 821'de ise bir kitap vardır.⁷⁹ Hanefî fıkının önemli isimlerinden birisi olarak kabul edilen, müfessir, zâhid ve fakih olarak adlandırılan Ebû'l-Leys Semerkandî, Ebu Hanife'nin takipçisi olmuş ve bu mezhebin hâkim olduğu bölgelerde kabul görmüştür.⁸⁰ Semerkandî'nin oda kitaplığında bulunan *Mukaddime-i Ebu'l Leys* adlı eseri namaz ve akaide dair konulardan bahsetmektedir. Kitapların beş cildi tamam⁸¹, üç cildi ise nakıs olarak belirtilmiştir.⁸² Hanefî ekolüne mensup Bağdatlı âlim Ahmed el-Kudûrî⁸³ tarafından Şii Fâtîmî ve Büveyhîler karşısında Sünnîliği hâkim kılmak için yazılan *Kitab-ı Kudûrî* ise oda kitaplığında bulunan bir diğer fıkıh eseridir.⁸⁴

Muhammed bin Ebu Bekir tarafından ilmihal ve ahlâka dair bilgilerin yer aldığı *Şir'atü'l-İslâm*⁸⁵, Sedîdüddin el-Kâşgari'nin Hanefî görüşün yaygın olduğu yerlerde İslâmî ilimler eğitiminde giriş metni halinde okutulan ve içeriğinde namaz, abdest ve temizliğe dair bilgilerin bulunduğu *Münyetü'l-Musallî*⁸⁶, aynı konu hakkında yazılan *Siracü'l-Musallî* de kitaplıkta bulunan diğer eserlerdir. İçeriğinde namazın şartları ve adabından bahsedilen ve literatürde de böyle adlandırılan⁸⁷, müellif bilgisi verilmeyen *Şurûtu's-Salât* adlı eserden bir, nakıs olduğu yazılan *Felâh*'tan bir aded vardır.⁸⁸

⁷⁵ Şükrü Selim Has, "Hâlebî, İbrâhim b. Muhammed", TDV İslâm Ansiklopedisi, XV, (İstanbul 1997), s. 231-232, *TSMA.d. 7011*, s. 4, *TSMA.d. 821*, s. 5b-a, *TSMA.d. 2516*, s. 11.

⁷⁶ Şükrü Selim Has, "Mülteka'l-Ebhur", TDV İslâm Ansiklopedisi, XXXI, (Ankara 2020), s. 548-551.

⁷⁷ *TSMA.d. 7011*, s. 3, *TSMA.d. 821*, s. 5a, *TSMA.d. 2516*, s. 11.

⁷⁸ Şükrü Özen, "Sadru'sherîa", TDV İslâm Ansiklopedisi, XXXV, (İstanbul 2008), s. 427-431.

⁷⁹ *TSMA.d. 7011*, s. 3, 4, *TSMA.d. 821*, s. 5a.

⁸⁰ İshak Yazıcı, "Semerkandî, Ebû'l-Leys" TDV İslâm Ansiklopedisi, XXXVI, (İstanbul 2009), s. 473-475.

⁸¹ *TSMA.d. 7011*, s. 3, *TSMA.d. 821*, s. 5a, *TSMA.d. 2516*, s. 11.

⁸² *TSMA.d. 821*, s. 5a.

⁸³ Cengiz Kallek, "Kudûrî", TDV İslâm Ansiklopedisi, XXVI, (Ankara 2002), s. 321-322.

⁸⁴ *TSMA.d. 7011*, s. 3, *TSMA.d. 821*, s. 5a, *TSMA.d. 2516*, s. 11.

⁸⁵ Recep Cici, "İmamzâde Muhammed b. Ebû Bekir", TDV İslâm Ansiklopedisi, XXII, (İstanbul 2000), s. 210-211. *TSMA.d. 7011*, s. 3, *TSMA.d. 821*, s. 5a, *TSMA.d. 2516*, s. 11.

⁸⁶ Hüseyin Kayapınar, "Münyetü'l-Musallî", TDV İslâm Ansiklopedisi, XXXII, (İstanbul 2006), s. 32-33, *TSMA.d. 821*, s. 5a, *TSMA.d. 2516*, s. 11. 2516 numaralı defterde hekim Ahi Çelebi'ye ait kaybolduğu anlaşılan kitabın yerine de "Münyetü'l-Musallî" vaz' olunmuşdur şerhi vardır. *TSMA.d. 2516*, s. 11.

⁸⁷ Aysun Çelik, Molla Fenârî'ye Atfedilen Şurûtu's-Salât Adlı Eserin Manzum Tercümesi", *ESTAD*, 3/1, (2020): 28, *TSMA.d. 821*, s. 5a, *TSMA.d. 2516*, s. 11.

⁸⁸ *TSMA.d. 7011*, s. 3, *TSMA.d. 821*, s. 5a, *TSMA.d. 2516*, s. 11.

Arap dili ve edebiyatının önemli isimlerinden birisi olan Mutarrizî'nin, pratikte öğluna öğretmek için benzer eserlerden faydalanarak yazdığı *Misbâh* adlı eser Arapça gramer kitabı olup elli kadar şerh ve haşiyesi ile birçok manzum şekli bulunmaktadır.⁸⁹ Niksarî Hasan Paşa tarafındane *el-İftitah fî şerhi'l-Misbâh*⁹⁰ adıyla hazırlanan ve Osmanlı medreselerinde okutulan kitaptan koğuştaki nakıs olduğu belirtilen iki cilt, Hacı Baba Ali'ye nispet edilen *el-Misbâh* adlı kitaptan bir cilt, *Metn-i Misbâh* olarak kaydedilen gramer kitabından ise iki cilt bulunmaktadır. Kıraat hatalarına dair yazılan *Kitâbü't-Telhis*'den bir, gramere yönelik *Kitabü't-Tecvîd*, *Kadıkcık*, *İzzî maa Maksud*, Ahmed bin Ali'nin *Merâhu'l-Ervâh*⁹¹ adlı Arapça sarf eserine şerh olarak yazılan ve Dinkoz/Dunkûz lakabıyla tanınan Şemseddin Ahmed'in *Kitabü'd-Dunkûz*'dan iki, *Metnü'l-Kafiye*'den de vardır.⁹²

Yine gramere yönelik olarak *Kitâbü'l-Binâ*, *Sarf Cümlesi*, *Nahv Cümlesi*, *Arabî Muazzir*'den başka İbn-i Hişâm Nahvî'nin gramer alanının başvuru kaynaklarından olan ve üzerine şerh ve haşiyeler yazılmış ve kısaca İ'râb olarak bilinen *el-İ'râb 'an kavâ'idi'l-i'râb* adlı eserinden bir, bundan mülhem yazılan *Kavâid-i Celiletü'l Kavaidü'l-İ'râb*'den bir, *Kitab-ı Letâifü'l-İ'râb fî şerh-i Kavaidü'l-İ'râb* adlı eserden de bulunur.⁹³ İbn-i Âcurrûm'un *Ecrûmiyyesi*, müellifi bilinmeyen ve medreselerde yaygın olarak okutulan *Maksud*, İbn-i Firişte veya Firişteoğlu olarak tanınan İbn-i Melek'in içerisinde Kur'ân-ı Kerîm'de geçen 1528 Arapça kelimedenden hareketle oluşturduğu Kur'ân sözlüğü olan *Ferişteoğlu lügati*⁹⁴, Muslihuddin Mustafa'nın 1545 yılında tamamladığı ve içerisinde yaklaşık 40.000 kelime bulunan *Ahterî Kebîr ve Sagîr* sözlüğü de oda kitaplığındadır.⁹⁵ İçerisinde ilk devir İslâm âlimlerinin ilimle ilgili sözleri, akıcı üslubu ve eğitim alanındaki boşluğu doldurması nedeniyle Zernûcî tarafından yazılan *Ta'limü'l-Müte'allim* adlı eser ile bu kitaba şerh olarak yazılan *Tâlimü'l Mûteâlim Şerhü'l Mirâti'l Tâlibîn* adlı eserde koğuş kitaplığında yerini almıştır.⁹⁶ Enderun'da Arapça eğitime bu kadar ağırlık verilmesindeki amaçlardan birisinin şüphesiz ki Kur'ân-ı Kerîm, Hadis ve Fıkha dair eserlerin daha iyi anlaşılmasını sağlamaya yönelik olduğu şüphesizdir. Farsça ise daha çok kültürel ve edebî bir amaca yönelik verildiği ve bunda politik ve diplomatik bir gayenin gözetildiği söylenebilir.⁹⁷

⁸⁹ M. Sadi Çöğenli, "Mutarrizî", TDV İslâm Ansiklopedisi, XXXI, (Ankara 2021), s. 376, *T SMA.d. 821*, s. 5a, *T SMA.d. 7011*, s. 3.

⁹⁰ Hüseyin Yazıcı, "Hasan Paşa, Niksarî", TDV İslâm Ansiklopedisi, XVI, (İstanbul 1997), s. 339, *T SMA.d. 821*, s. 5a.

⁹¹ Kenan Demirayak, "Merâhu'l-Ervâh", TDV İslâm Ansiklopedisi, XXIX, (Ankara 2004), s. 165-166.

⁹² *T SMA.d. 7011*, s. 3, *T SMA.d. 821*, s. 5a, 6a, *T SMA.d. 2516*, s. 11.

⁹³ Mehmet Reşit Özbalkıç, "İbn Hişâm en-Nahvî", TDV İslâm Ansiklopedisi, XX, (İstanbul 1999), s. 75, *T SMA.d. 7011*, s. 3, *T SMA.d. 821*, s. 5a, 6a, *T SMA.d. 2516*, s. 11.

⁹⁴ Mustafa Baktır, "İbn Melek", TDV İslâm Ansiklopedisi, XX, (İstanbul 1999), s. 175-176, *T SMA.d. 7011*, s. 3, *T SMA.d. 821*, s. 5a, 6a, *T SMA.d. 2516*, s. 11.

⁹⁵ Hulusi Kılıç, "Ahterî", TDV İslâm Ansiklopedisi, II, (İstanbul 1989), s. 18, *T SMA.d. 821*, s. 5a.

⁹⁶ Mehmet Faruk Bayraktar, "Zernûcî", TDV İslâm Ansiklopedisi, XXXIV, (İstanbul 2013), s. 294-295, *T SMA.d. 7011*, s. 3, *T SMA.d. 821*, s. 5a, 6a, *T SMA.d. 2516*, s. 11.

⁹⁷ Nermin Genç, Arif Genç, "Language Education in Enderun", *Turkish Academic Research Review*, 6/5, (2021): 1402,1403.

Oda kitaplığında İslâm dünyasının oldukça rağbet gösterdiği edebî ve sanat kitapları da yerini almıştır. Ferîdüddin Attâr'ın tasavvufî bir mesnevî olarak kaleme aldığı İslâmî edebiyatın önemli eserlerinden birisi olan *Mantuku't-Tayr*'dan iki cilt, Şeyh Sadî-i Şîrâzî'nin güzel ahlâka dair *Gülistan* adlı eserinden bir, Yazıcıoğlu Ahmed Bîcan'ın⁹⁸ *Dürr-i Mekkûn*'undan bir, Fuzulî'nin Kerbala hadisesini anlattığı *Hadikatü's-Suadâ*⁹⁹, Süleyman el-Cezûlî'nin yazdığı *Delâilü'l-Hayrât*¹⁰⁰, *Kaside-i Bürde*, *Kıyafetnâme*, *Sohbetü'l-Sibyân*, *Saatnâme*, *Mesnevi-i Şerif şerhi*, *Siyer-i Nebî*, *Kitabü't-Tıb* gibi eserlerde Seferli kitaplığında bulunan diğer eserlerdir.¹⁰¹

Sonuç ve Değerlendirme

Seferli Odası içerisinde oda kethüdası tarafından tespit ve kaydedilen, pars kethüdasına zimmet edilen kitapların büyük bir kısmını Mushaflar oluşturmaktadır. Bu durum Enderun'daki yaygın ve geleneksel olarak sürdürülen Kur'an-ı Kerim'in tüm odalarda okunmasıyla ilgilidir. Enderun'a dair kaynak ve hatırat türü eserlerde bu durum açıkça belirtilmiştir. Sultanların vakfettiklerinin dışında Mushafların büyük bir bölümünün yine vakıf olduğu açıklamalarından anlaşılmaktadır. Yine oldukça az sayıda En'âm-ı Şerif'de oda kitaplığında bulunan diğer kutsal metinlerdir. Zaman zaman yapılan sayımlarda kitap sayısında artış olduğu görülmüştür. Bu durum oda mensubunun artmasıyla veya odadan çerağ edilen kişilerin kitapları odaya bırakması neticesinde olmuş olabilir. Oda kitaplığından kaybolan ve bir önceki sayımda yerinde olmayan kitapların yerine muadil kitaplar konulduğu şerhlerden anlaşılmaktadır. Öte yandan yeni sayımlarda kitap adetleri ve özellikle ciltlerdeki mevcut durum azalma veya eksilme ilgili kitabın üzerine not olarak düşülmüştür.

Enderun'da uygulanan periyodik eğitimin oda mensuplarının kademe olarak ilerlemesinde etkin olduğu gerçeği göz önünde bulundurulduğunda derslerden arta kalan vakitlerde kütüphanedeki kitaplardan istifade edildiği anlaşılmaktadır. Sarayın ilgili bölümünde bulunan Enderun Kütüphanesi'nden dışarıya kitapların çıkarılmamasının katı bir kural olarak uygulandığı gerçeği, odalıkların günlük ders tekrarlarında ve meşklere bağımsız bir kütüphaneye veya kitaplığa ihtiyaç duyulmasını sağlamıştır. Bu nedenle silsile olarak bir sonraki Hazine Odası'na geçmenin temel şartının, derslerinde veya beceriye dayalı diğer etkinliklerde de başarılı olması gerekliliğinden dolayı odada bir kitaplık oluşturulmuş ve odalıkların kitaplardan istifadesi sağlanmıştır.

Günlük rutinler içerisinde oda eskileri dışında alt odadan ve ya dışarıdan sultanın onayı ile yeni gelen her odalı teheccüd namazıyla başladığı güne Kur'an-ı Kerim okumak, haftanın belirli günlerinde koğuşa gelen hocadan tefsir, kıraat, meşk dersleri almakla mükellefti. Bu nedenle kitaplık içerisinde İslâmî ilimlere ait eserlerin dışında büyük bir bölümü gramere yönelik kitapların olması dikkat çeker. Benzer durum Ende-

⁹⁸ Âmil Çelebioğlu, "Ahmed Bîcan", TDV İslâm Ansiklopedisi, II, (İstanbul 1989), s. 49-51.

⁹⁹ Şeyma Güngör, "Hadikatü's-Suadâ", TDV İslâm Ansiklopedisi, XV, (İstanbul 1997), s. 20-22.

¹⁰⁰ Süleyman Uludağ, "Delâilü'l-Hayrât", TDV İslâm Ansiklopedisi, IX, (İstanbul 1994), s. 113-114.

¹⁰¹ *T SMA.d. 7011*, s. 3, *T SMA.d. 821*, s. 5a, 6a, *T SMA.d. 2516*, s. 11.

run'un mektep haline dönüşmesiyle ortaya çıkan ders programında da kendisini gösterir. Diğerlerine nazaran az sayıda tarih, edebiyat, şiir, hikâye gibi kitapların olması da tercihe dayalı bir okumanın da odada var olduğunu gösterir.

Topkapı Sarayı'nın müze haline getirilmesinden sonra, Enderun'da bulunan ve Fatih Sultan Mehmed tarafından Enderunluların namaz kılması için inşa ettirilen Ağalar Camii cemaatinin kalmaması dolayısıyla kütüphaneye dönüştürülmüştür. Buraya Enderun Kütüphanesi hariç sarayın muhtelif kısımlarında bulunan kitaplar ve yazı levhaları getirilmiştir¹⁰². Seferli koğuşunda bulunan kitaplarında 1925'te buraya taşındığı anlaşılmaktadır. Günümüzde Topkapı Sarayı Yazma Eserler Kütüphanesi içerisinde Koğuşlar Kitaplığı adıyla ayrı bir bölüm olan bu kitaplıkta Seferli Odası kitapları da bulunmaktadır.

Kaynakça

1. Arşiv Kaynakları

A. Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

T SMA. d. 25, 267, 817, 821, 2516, 3261, 4783, 7011, 9981.

T SMA. e. 628/53, 120642.

2. Araştırma ve İnceleme Eserler

Akgündüz, Ahmet, "Ebüssuûd Efendi", TDV İslâm Ansiklopedisi, X, (İstanbul 1994), ss. 365-371.

Akpınar, Ali, "Tefsîrü'l-Celâleyn", TDV İslâm Ansiklopedisi, XXXX, (İstanbul 2011), ss. 294-295.

Ali Ufkî Bey/Albertus Bobovius, *Saray-ı Enderun Topkapı Sarayında Yaşam*, Çev. Türkis Noyan, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2013.

Atbaş, Zeynep, "Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi" TDV İslâm Ansiklopedisi, XXXI, (İstanbul 2012), ss. 263-264.

Baktır, Mustafa, "İbn Melek", TDV İslâm Ansiklopedisi, XX, (İstanbul 1999), ss. 175-176.

Baykal, İsmail H. *Enderun Mektebi Tarihi*, İstanbul: İstanbul Fetih Derneği Neşriyatı, 1953.

¹⁰² İsmet Binark, "Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi ve Kütüphane Koleksiyonları ile İstanbul Kütüphaneleri Hakkında Yerli Yabancı Kaynaklar Bibliyografyası", *Vakıflar Dergisi*, 13, (1981): 721, 722, 730. Halûk Y. Şehsuvaroğlu, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*, Cilt 1, (İstanbul: Küçükaydın Matbaası, 1961), IX, Zeynep Atbaş, "Topkapı Sarayı Kütüphanesi" TDV İslâm Ansiklopedisi, XXXI, (İstanbul 2012), s. 263, Semavi Eyice, "Ağalar Camii", TDV İslâm Ansiklopedisi, I, (İstanbul 1998), s. 464.

- Bayraktar, Mehmet Faruk, “Zernûcî”, TDV İslâm Ansiklopedisi, XXXIV, (İstanbul 2013), ss. 294-295.
- Bedir, Murteza, “Vikâyetü’r-Rivâye”, TDV İslâm Ansiklopedisi, XXXXIII, (İstanbul 2013), ss. 106-108.
- Bınark, İsmet, “Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi ve Kütüphane Koleksiyonları ile İstanbul Kütüphaneleri Hakkında Yerli Yabancı Kaynaklar Bibliyografyası”, *Vakıflar Dergisi*, 13 (1981): 717-743.
- Birişik, Abdulhamit, “Tefsir”, TDV İslâm Ansiklopedisi, XXXX, (İstanbul 2011), ss. 281-290.
- Cici, Recep, “İmamzâde Muhammed b. Ebu Bekir”, TDV İslâm Ansiklopedisi, XXII, (İstanbul 2000), ss. 210-211.
- Çakan, İsmail Lütfi, “el-Cem‘ Beyne’s-Sahîhayn”, TDV İslâm Ansiklopedisi, VII, (İstanbul 1993), ss. 283.
- Çelebioğlu, Âmil, “Ahmed Bıcan”, TDV İslâm Ansiklopedisi, II, (İstanbul 1989), ss. 49-51.
- Çelik, Aysun, Molla Fenârî’ye Atfedilen Şurûtu’s-Salât Adlı Eserin Manzum Tercümesi”, *ESTAD*, 3/1, (2020): 25-57. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/estad/issue/52736/683118> Erişim Tarihi: 25.09.2024.
- Çöğenli, M. Sadi, “Mutarrizî”, TDV İslâm Ansiklopedisi, XXXI, (Ankara 2021), ss. 375-377.
- Demirayak, Kenan, “Merâhu’l-Ervâh”, TDV İslâm Ansiklopedisi, XXIX, (Ankara 2004), s. 165-166.
- Eyice, Semavi “Ağalar Camii”, TDV İslâm Ansiklopedisi, I, (İstanbul 1998), ss. 464.
- Genç, Nermin, Genç, Arif “Language Education in Enderun”, *Turkish Academic Research Review*, 6/5, (2021): 1385-1413 <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tarr/issue/67845/1020094>. Erişim Tarihi: 01.10.2024.
- Güngör, Şeyma, “Hadîkatü’s-Suadâ”, TDV İslâm Ansiklopedisi, XV, (İstanbul 1997), ss. 20-22.
- Güngör, Tahir, “Osmanlı Sarayı Enderûn’unda Kur’ân Kültürü”, *Osmanlı Toplumunda Kur’ân Kültürü ve Tefsir Çalışmaları I*, Edit. Bilal Gökıır vd, İstanbul: İYV Kur’ân ve Tefsir Akademisi, (2011): 43-61.
- Hafız Mehmed Refik, “Enderun u Hümayun Mektebi”, *Edebiyat-ı Umumiye Mecmuası*, I/1, (1335): 16-20.
- Has, Şükrü Selim, “Hâlebî, İbrâhim b. Muhammed”, TDV İslâm Ansiklopedisi, XV, (İstanbul 1997), ss. 231-232, Has, Şükrü Selim, “Mülteka’l-Ebhur”, TDV İslâm Ansiklopedisi, XXXI, (Ankara 2020), ss. 548-551.

- Hatiboğlu, İbrahim “Meşâriku’l-Envâri’n-Nebeviyye”, TDV İslâm Ansiklopedisi, XXIX, (Ankara 2004), s. 361-362.
- Hatipoğlu, İbrahim, “Mesâbihu’s-Sünne”, TDV İslâm Ansiklopedisi, XXIX, (Ankara 2004), ss. 258-260.
- Işık, Emin, “En’âm Sûresi”, TDV İslâm Ansiklopedisi, XI, (İstanbul 1995), ss. 169-170.
- İlgürel, Mücteba, “Acemi Oğlanı”, TDV İslâm Ansiklopedisi, I, (İstanbul 1988), s. 324-325.
- İpşirli, Mehmet, “Enderun”, TDV İslâm Ansiklopedisi, XI, (İstanbul 1995), ss. 185-187.
- Kallek, Cengiz, “Kudûri”, TDV İslâm Ansiklopedisi, XXVI, (Ankara 2002), s. 321-322.
- Kandemir, M. Yaşar, “Hadis”, TDV İslâm Ansiklopedisi, XV, (Ankara 1997), ss.27-64.
- Kaplan, İlyas, “Hanefi Mezhebinde Muteber Kaynaklar ve Mezhep İçeriklerinin İşleyişi, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 18, (2011): 311-325.
- Karaman, Hayreddin, “Fıkıh”, TDV İslâm Ansiklopedisi, XIII, (İstanbul 1996), s. 1-14.
- Kayapınar, Hüseyin, “Münyetü’l-Musallî”, TDV İslâm Ansiklopedisi, XXXII, (İstanbul 2006), s. 32-33.
- Kılıç, Hulusi, “Ahterî”, TDV İslâm Ansiklopedisi, II, (İstanbul 1989), s. 184-185.
- Kıran, Batuhan İsmail, Osmanlı Saray Teşkilatından İç Oğlanlığı Müessesesi, Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi, 2018.
- Koca, Ferhat, “el-Fetâva’t-Tatarhâniyye”, TDV İslâm Ansiklopedisi, XII, (İstanbul 1995), ss. 446-447.
- Oral, Ertuğrul, “Mehmed Halife Târih-i Gilmânî”, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2000.
- Özbalıkçı, Mehmet Reşit, “İbn Hişâm en-Nahvî”, TDV İslâm Ansiklopedisi, XX, (İstanbul 1999), ss. 74-77.
- Özcan, Abdülkadir, “Devşirme”, TDV İslâm Ansiklopedisi, IX, (İstanbul 1994), ss. 254-257.
- Özek, Ali, “el-Keşşâf”, TDV İslâm Ansiklopedisi, XXV, (Ankara 2002), s. 329-330.
- Özen, Şükrü, “Sadrüşşerîa”, TDV İslâm Ansiklopedisi, XXXV, (İstanbul 2008), ss. 427-431.
- Sevgi Ağca Diker, “Enderûna Giriş Yolları ve Enderun Teşkilatı”, *FSM İlmî Araştırmalar Dergisi*, 17, (2021) ss. 307-354.

- Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 1/1, İstanbul:YKY, 2006.
- Simit, M. Enes, “Klasik Bir Eğitim Kurumu Olarak Enderun Mektebi ve Yenileşme Bağlamında Kapatılış Süreci”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, 2019.
- Sönmez, Mahmut, “Ebussûd Efendi Tefsiri’nin Tefsir Usûlu Açısından İncelenmesi”, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2016.
- Şehsuvaroğlu, Halûk Y. *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*, Cilt 1, İstanbul: Küçükaydın Matbaası, 1961.
- Şimşirgil, Ahmet, “İç Oğları”, TDV İslâm Ansiklopedisi, XXI, (İstanbul 2000), ss. 449-450.
- Tayyâr-zâde Atâ, *Osmanlı Saray Tarihi Târîh-i Enderûn*, Haz. Mehmet Arslan, C. I, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2010.
- Uludağ, Süleyman, “Delâilü’l-Hayrât”, TDV İslâm Ansiklopedisi, IX, (İstanbul 1994), ss. 113-114.
- Yaman, Ahmet, “Kenzü’l-Dekâik”, TDV İslâm Ansiklopedisi, XXV, (Ankara 2022), ss. 261-262.
- Yazıcı, Hüseyin, “Hasan Paşa, Niksârî”, TDV İslâm Ansiklopedisi, XVI, (İstanbul 1997), s. 338-339.
- Yazıcı, İshak, “Semerkandî, Ebü’l-Leyş” TDV İslâm Ansiklopedisi, XXXVI, (İstanbul 2009), s. 473-475.

Ek 1: TSMA.d. 821 Numaralı Defterin Seferli Kitaplığı İle İlgili Transkripsiyonu

2b Defter-i oldur ki Hane-i Seferlide câmeşûybaşı hücrende câmeşûybaşılara teslim olunan vakıf eşya beyân olunur.		
Mushaf-ı Şerif Merhum Kahvecibaşı Nakşî Mustafa Ağa'nın hücreden taşra çıkmamak şartıyla ve birbirlerine teslim etmek şartıyla hüsn-i hat Mushaf-ı Şerif. Aded 1 Satır 17	Merhum Sultan Mustafa ibn Sultan Ahmed Han Efendimizin vakfı hümâyunları ceride. Hafız Osman tekmil hurufat. Satır 38	
2a Defter-i oldur ki hane-i seferlide vakıf olan Mushaf-ı Şerifler beyan olunur.		
Sultan Murad bin Ahmed Han vakfı üç satır siyah mürekkebe bâki nesih ile tahrir bâ-hattı Acem kebîr Mushaf-ı Şerif Aded 1 Satır 13 Sene 1035	Sultan Mustafa Han-ı sâni vakfı bâ-hattı nesih kebîr Mushaf-ı Şerif Aded 1 Satır 15 Sene 1107	Sultan Ahmed bin Mehmed Han vakfı kebîr kıt'a üç satır sülüs bâki nesih bâ-hattı Acem Mushaf-ı Şerif Aded 1 Satır 15
Sultan Selim Han Vakfı kebîr kıt'a iki satır altun bir satır laciverd bâki nesih hattı Acem Mushaf-ı Şerif Aded 1 Satır 15	Sultan Mustafa bin Mehmed Han Vakfı bâ-hattı nesih Türkî manalı âlâ hüsn-i hattı kebîr kıt'a Mushaf-ı Şerif Aded 1 Satır 13	Sultan Ahmed Han Vakfı kebîr kıt'a bâ-hattı Acem âlâ Mushaf-ı Şerif Aded 1 Satır 13
Vakfı padişahı Sultan Ahmed Han vakfı kebîr kıt'a bâ-hattı Acem Mushaf-ı Şerif Aded 1 Satır 12	İlyas Paşa vakfı iki satır sülüs altun bâki nesih kebîr Mushaf-ı Şerif Aded 1 Satır 15	Aşur Ağa Vakfı kebîr kıt'a bâ-hattı sülüs Mushaf-ı Şerif Aded 1 Satır 13
Ali Ağa Vakfı kebîr kıt'a bâ-hattı Acem Mushaf-ı Şerif Aded 1 Satır 12	Ali odabaşı Vakfı kebîr kıt'a bâ-hattı nesih Mushaf-ı Şerif Aded 1 satır 15	Sinan Ağa Vakfı Kebîr kıt'a bâ-hattı Arab Mushaf-ı Şerif Aded 1 Satır 13
Musahib Mesud Ağa Vakfı Kebîr kıt'a bâ-hattı nesih Mushaf-ı Şerif Aded 1 Satır 15	Zahirinde Vakfı Şeriâ tahrir olunmuş kebîr kıt'a âlâ hüsn-i hattı Mushaf-ı Şerif Aded 1 Satır 13	İki satır laciverd bir satır sülüs altun bâki nesih bâ-hattı Acem kebîr kıt'a Mushaf-ı şerif Aded 1 satır 11
Şaban Ağa vakfı üç satır siyah mürekkebe sülüs bâki nesih-i kebîr kıt'a bâ-hattı Acem Mushaf-ı Şerif Aded 1 Satır 13	Bostan-ı bîzebân vakfı iki satır altun bir satır laciverd ile sülüs bâki nesih kebîr kıt'a Mushaf-ı Şerif Aded 1 Satır 15	Bîzebân Fatıma Hatun Vakfı üç satır altun sülüs bâki nesih kebîr kıt'a Mushaf-ı Şerif Aded 1 Satır 15

Pehlivan Sefer Ağa Vakfı Farisi manalı kebir kıt'a bâ-hattı sülüs Mushaf-ı Şerif Aded 1 satır 15	El-Hac İbrahim Ağa Vakfı Türki manalı kebir kıt'a Mushaf-ı Şerif Aded 1 Satır 11	Ekber-i kebir kıt'a Türki manalı Mushaf-ı Şerif Aded 1 satır 9
Kapu Ağası Zülfikâr Ağa Vakfı nesih âla hüsn-i hattı kebir kıt'a Mushaf-ı Şerif Aded 1 Satır 11	Kapu Ağası Abdurrahman Ağa Vakfı âla bâ-hattı Acem kebir kıt'a Mushaf-ı Şerif Aded 1 Satır 12	Memi Ağa için Osman Ağa Vakfı iki satır altun bir satır laciverd sülüs bâki nesih kebir kıt'a Mushaf-ı Şerif Aded 1 Satır 15
Üç satır sülüs siyah mürekkebbâki nesih ile kebir kıt'a bâ-hattı Acem Mushaf-ı Şerif Aded 1 Satır 13	Nesih hattıyla kebir kıt'a Mushaf-ı Şerif Aded 1 Satır 11	Kanber Ağa Vakfı kebir kıt'a Mushaf-ı Şerif Aded 1 Satır 12
Muslu Ağa Vakfı üç satır altun sülüs bâki kebir kıt'a Mushaf-ı Şerif Aded 1 Satır 15	Bâ-hattı nesih kebir kıt'a Mushaf-ı Şerif Aded 1 Satır 18	Bâ-hattı nesih kebir kıt'a Mushaf-ı Şerif Aded 1 Satır 11
3b		
Silahdar Ağa Vakfı kebir kıt'a bâ-hattı Acem köhne Mushaf-ı Şerif Aded 1 Satır 15	Sipahi Mehmed Vakfı kendi hattıyla bâ-hattı nesih kebir kıt'a Mushaf-ı Şerif Aded 1 Satır 13 Sene 1019	Kebir kıt'a bâ-hattı Acem köhne Mushaf-ı Şerif Aded 1 Satır 12
Cündî Ahmed Ağa Vakfı evsât kıt'a bâ-hattı Arab Mushaf-ı Şerif Aded 1 Satır 15	Nuh Beğ Vakfı evsât kıt'a bâ-hattı nesih Mushaf-ı Şerif Aded 1 Satır 12	Evsât kıt'a bâ-hattı nesih Mushaf-ı Şerif Aded 1 Satır 13
Evsât kıt'a bâ-hattı nesih Mushaf-ı Şerif Aded 1 Satır 11	Sultan Ahmed Han Vakfı evsât kıt'a bâ-hattı nesih Mushaf-ı Şerif Aded 1 Satır 13	Sultan İbrahim Han Vakfı evsât kıt'a bâ-hattı nesih Mushaf-ı Şerif Aded 1 Satır 15 Sene 1053
Evsât kıt'a bâ-hattı nesih Mushaf-ı Şerif Aded 1 Satır 15	Süleyman bin Ahmed Vakfı evsât kıt'a bâ-hattı sülüs ile tahrir olunmuş Mushaf-ı Şerif Aded 1 Satır Muhtelif	Resm-i Osmanî bâ-hattı Arab evsât kıt'a Mushaf-ı Şerif Aded 1 Satır 15
Küçük Osman Ağa Vakfı bâ-hattı nesih evsât kıt'a Mushaf-ı Şerif Aded 1 Satır 16	Evsât kıt'a Halil Vakfı bâ-hattı nesih bâ-hattı Kasım Mushaf-ı Şerif Aded 1 Satır 13 Sene 1047	Ahir cüz'i muhşi evsât kıt'a bâ-hattı Mushaf-ı Şerif Aded 1 Satır 13
Hazine kethüdası Vakfı köhne evsât kıt'a bâ-hattı Acem Mushaf-ı Şerif Aded 1 Satır 14	Gedik Ali Ağa Vakfı evsât kıt'a bâ-hattı nesih Mushaf-ı Şerif Aded 1 Satır 15	Evsât kıt'a bâ-hattı Acem bâ-hattı Mehmed bin Mahmud Hafız

		Tebrizî Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 11
Kenan Ağa canı için evsât kıt'a bâ-hattı nesih Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 13	Vakıf evsât kıt'a bâ-hattı nesih Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır Muhtelif	Küçük Ali Ağa Vakfı evsât kıt'a bâ-hattı nesih Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır muhtelif
Evsât kıt'a bâ-hattı nesih Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 13	Ahmed Ağa Vakfı evsât kıt'a bâ-hattı nesih Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 14	Halife Kara Mehmed Ağa Vakfı evsât kıt'a bâ-hattı nesih Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 13
Hasan Ağa Vakfı evsât kıt'a bâ-hattı nesih Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 13	Haremeyn-i Şerifeyn mütevellisi Mehmed Ağa Vakfı evsât kıt'a bâ-hattı Acem Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 13	Hasan Ağa Vakfı evsât kıt'a bâ-hattı nesih Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 15 Sene 989
Evsât kıt'a köhne nâkıs bâ-hattı nesih Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 13	Evsât kıt'a Otrak? Vakfı bâ-hattı nesih Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 15	Osman Halife Vakfı Evsât kıt'a Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 13
3a		
Sultan Ahmed Han Vakfı evsât kıt'a bâ-hattı nesih Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 13	Evsât kıt'a bâ-hattı nesih Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 11	Evsât kıt'a bazı satır kırmızı ile tahrir olunmuş bâ-hattı nesih Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 12
Evsât kıt'a bir mikdar köhne üç satır siyah mürekkebe ile sülüs bâki nesih Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 15	İbrahim Ağa Vakfı evsât kıt'a bâ-hattı Arab Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 13 Sene 1115	Evsât kıt'a Vakıf bâ-hattı nesih Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 13
Otrak? Vakfı evsât kıt'a bâ-hattı Arab Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 13	Vakf-1 Padişah-i evsât kıt'a her satırın başları kırmızı ile tahrir olunmuş Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 15	Ahmed bin İsa hattıyla her harfi iri iri tahrir olunmuş bâ-hattı nesih Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 15
Vakfı Padişahi evsât kıt'a bâ-hattı nesih Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 15	Abdullah bin Halil Vakfı evsât kıt'a bâ-hattı nesih Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 13	Evsât kıt'a bâ-hattı nesih vakıf Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 13

Evsât kıt'a vakıf bâ-hattı nesih Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 11	Tırnakçı Silahdar Ahmed Ağa Vakfı evsât kıt'a âlâ hüsn-i hattı nesih Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 11	Saray kethüdası Vakfı kendi hattıyla nesih Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 11
Sultan Ahmed Han Vakfı evsât kıt'a bâ-hattı nesih Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 13 Sene 1118	Cafer Ağa Vakfı evsât kıt'a bâ-hattı nesih Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 13	Dârû's-saâde Ağası Abdulhalim Ağa Vakfı evsât kıt'a bâ-hattı nesih Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 13
Evsât kıt'a bâ-hattı nesih Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 15	Silahdar Yusuf Paşa Vakfı evsât kıt'a köhne nâkıs bâ-hattı nesih Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 13	Mustafa Beğ Vakfı evsât kıt'a evrak-1 perişan köhne nâkıs Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 13
Mustafa Beğ Vakfı evsât kıt'a evrak-1 perişan köhne nâkıs Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 15	Evsât kıt'a evrak-1 perişan bâ-hattı nesih Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 15	Küçük İbşir Ağa Vakfı evsât bâ-hattı Acem Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 12
Evsât kıt'a köhne nâkıs bâ-hattı nesih Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 11	Evsât kıt'a köhne nâkıs Vakıf Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 13	Evsât kıt'a köhne nâkıs evrak-1 perişan Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 15
Evsât kıt'a köhne nâkıs vakıf Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 13	Evsât kıt'a Vakıf bâ-hattı nesih Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 13	Evsât kıt'a Vakıf bâ-hattı nesih Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 15
4b		
Mısırlı İsmail Ağa Vakfı bâ-hattı Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 15	Gedik Ali Ağa Vakfı evsât kıt'a evrak-1 perişan Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 12	Veziri kıt'a ketebeli bâ-hattı İmam gayet âlâ Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 15
Vezirî kıt'a ketebesiz hattı İmam Sahih zahrinde İmam hattı deyu işaret olunmuş Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 13	Vezirî kıt'a ketebesiz bâ-hattı İmam Sahih zahrinde İmam hattı deyu işaret olunmuş Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 13	Vezirî kıt'a Daye-zâde Mustafa Ağa Vakfı Üsküdarî El-Hac Ahmed hattıyla Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 15
Vezirî kıt'a Gürcü Ali Vakfı hüsn-i hattı âlâ nesih Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 12	Vezirî kıt'a Derviş Ahmed bin Abdullatif hattıyla hüsn-i hattı âlâ Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 15	Vezirî kıt'a Rus Hafız Mustafa âlâ hüsn-i hattı Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 13

Vezirî kıt'a biçare Mushaf vakfı bâ-hattı nesih Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 13	Vezirî kıt'a hattat İspiri Mehemmed Vakfı bâ-hattı nesih Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 15	Sultan Mustafa Han-ı Sâlis El-Gazî ibn Sultan Ahmed Sâlis Vakfı bâ-hattı nesih veziri kıt'a Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 13
Reşdi İsmail Ağa hattıyla veziri kıt'a bâ-hattı nesih Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 15	Vezirî kıt'a Vakıf Hasan hattı âlâ ile Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 13	Kahvecibaşı Nakşî Mustafa Ağa Vakfı bâ-hattı nesih Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 15
Vezirî kıt'a eski Mehemmed ruhu için ayet ber-kenar Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 15	Vezirî kıt'a Sultan Mahmud Han Vakfı bâ-hattı Acem Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 13	Vezirî kıt'a Vakıf bâ-hattı Acem Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 13
Vezirî kıt'a Cennet Mehemmed Ağa Vakfı Şekercizâde hattı gayet âlâ Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 15	Vezirî kıt'a Gürcü Osman Ağa Vakfı âlâ Hasan hattı Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 13	Vezirî kıt'a Sultan Mahmud Han Vakfı bâ-hattı nesih Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 13 Sene 1156
Vezirî kıt'a kenarı kıraat tahrir olunmuş Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 15	Vezirî kıt'a bâ-hattı nesih Hüseyin hattı Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 15	Vezirî kıt'a Receb bin Osman hattıyla bâ-hattı nesih Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 11
Vezirî kıt'a Hasan hattı ayet ber-kenar bâ-hattı nesih Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 15	Vezirî kıt'a Hafız Veliyüddin hattıyla hüsn-i hat Eski Mehemmed ruhu için Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 15	Vezirî kıt'a İmam çırağı Dellak Baba Ahmed Vakfı bâ-hattı nesih Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 15
Sagır kıt'a vakıf bâ-hattı Acem Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 12	Sagır kıt'a vakıf nâkıs bâ-hattı Acem Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 12	Vezirî kıt'a Arab El-Hac Abdullah Vakfı bâ-hattı nesih Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 15
4a		
Vezirî kıt'a Eyyüblü berber Sunullah Vakfı bâ-hattı nesih Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 15	Vezirî kıt'a Zeynel Paşazâde İsmail Beğ Vakfı bâ-hattı nesih Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 15	Vezirî kıt'a El-Hac Ali Vakfı bâ-hattı nesih Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 15
Vezirî kıt'a Nuh Beğ Vakfı bâ-hattı nesih Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 13	Vezirî kıt'a bâ-hattı nesih Mushaf-1 Şerif Aded 1 Satır 15	Vezirî kıt'a Acur Mehmed Ağa Vakfı bâ-hattı nesih Mushaf-1 Şerif

		Aded 1 Satır 15
Vezirî kıt'a Sultan Mahmud Han Vakfı Mushaf-1 Şerîf Aded 1 Satır 15	Vezirî kıt'a Kahvecibaşı Nakşi Mustafa Ağa Vakfı bâ-hattı nesih Mushaf-1 Şerîf Aded 1 Satır 17	Vezirî kıt'a Vakıf fi'-sebilillah Mushaf-1 Şerîf Aded 1 Satır 15 Tahir Ömer-zâde Hasan beğde zayi' olmuştur.
Vezirî kıt'a Bahri Mehemmed Ağa Vakfı Mushaf-1 Şerîf Aded 1 Satır 15	Vezirî kıt'a Hindî Dellak İbrahim Ağa Vakfı bâ-hattı nesih Mushaf-1 Şerîf Aded 1 Satır 15	Vezirî kıt'a bâ-hattı nesih Mushaf-1 Şerîf Aded 1 Satır 13
Vezirî kıt'a vakıf bâ-hattı nesih Mushaf-1 Şerîf Aded 1 Satır 13	Vezirî kıt'a bâ-hattı Acem Mushaf-1 Şerîf Aded 1 Satır 11	Vezirî kıt'a Vakıf bâ-hattı nesih Mushaf-1 Şerîf Aded 1 Satır 15 Zurna-zen Feyzullah Ağada zayi' olmuştur.
Vezirî kıt'a vakıf bâ-hattı Acem Mushaf-1 Şerîf Aded 1 Satır 15	Vezirî kıt'a Vakıf bâ-hattı Acem Mushaf-1 Şerîf Aded 1 Satır 13	Vezirî kıt'a köhne bâ-hattı nesih vakıf Mushaf-1 Şerîf Aded 1 Satır 13
Vezirî kıt'a vakıf bâ-hattı nesih Mushaf-1 Şerîf Aded 1 Satır 13	Vezirî kıt'a bâ-hattı nesih vakıf Mushaf-1 Şerîf Aded 1 Satır 13	Vezirî kıt'a köhne vakıf Mushaf-1 Şerîf Aded 1 Satır 14
Vezirî kıt'a köhne vakıf Mushaf-1 Şerîf Aded 1 Satır 13	Vezirî kıt'a köhne vakıf Mushaf-1 Şerîf Aded 1 Satır 13	Vezirî kıt'a köhne nâkıs Mushaf-1 Şerîf Aded 1 Satır 15
Vezirî kıt'a köhne nâkıs Mushaf-1 Şerîf Aded 1 Satır 13	Vezirî kıt'a köhne nâkıs vakıf Mushaf-1 Şerîf Aded 1 Satır Muhtelif	Vezirî kıt'a Yakacık İmamı hattıyla hüsn-i hat Mushaf-1 Şerîf Aded 1 Satır 15
5b		
Evsât kıt'a zayıatdan tazmin olunan Mushaf-1 Şerîf Aded 1 Satır 13	En'am-1 Şerîf hüsn-i hatt bâ-hattı Abdullah bin İlyas Vakıf Aded 1 Satır 7	En'am-1 Şerîf hüsn-i hatt âlâ nesih bâ-hattı Müezzîn Mehemmed Vakıf. Aded 1 Satır 11
En'am-1 Şerîf Vakıf Nesih Aded 1 Satır 11	En'am-1 Şerîf Vakıf Nesih Aded 1 Satır 9	
Defter-i Oldur ki Hane-i Seferlide Mevcud Olan Kitablar Beyân Olunur		

Tefsir-i Ebu's-Suud Tamam Cild 1	Tefsir-i Ebu's-Suud Tamam Cild 1	Tefsir-i Ebu's-Suud Tamam Cild 1	Tefsir-i Celâled- din es-Suyûfî Cild 1
Tefsir-i Veciz el-vaḥidi Cild 1	el-hâmis mine't- tefsir İbn-i Kesir Cild 1	et-Tibrü'l-Mesbûk min cildi's-sânî 1	el-cüz-i sâni min Tefsirü'l kebîr 1
Tefsir-i İbn-i Vaiz min Sureti'l Haşr Cild 1	Tefsir-i Tâi Cild 1	Tefsir İmam Taverşî Cild 1	Tefsir-i Tâi Lâ edri Cild 2
Tefsir-i Keşşâf Na tamam Cild 1	Tefsir-i Ebu'l-Leys Min Sure-i Meryem	Mesâbih-i Şerîf Cild 1	El-Cem' Beyne's-Sa- hîhayn İmamü'l- Hamidi Cild 1
Cevâhirü'l Kur'ân Tamam Cild	Kitabü't-Tedvîn fî zikr-i Ehli'l-İlm	Tenbihü'l-Gâfilîn Cild 1	Miftâhu' - Cinân Cild 1
Kitabü'n-Nakd fi'l ilmü'l ehadis Cild 1	Şu'le Şerh-i Şâtibî Cild 1	Şerh-i Meşârik Tamam ve nâkıs Cild 2	Metn-i Meşârik Aded 1
Ehadis-i Mesâbih Cild 1	Tatarhâniyye Birisî nâkıs Cild 3	Kenzü'd-Dekâik Cild 2	Kitabü'n-Netf Cild 1
Zeylâi Cild 1	Ahi Çelebi Tam Cild 1	Sadru's-Şeriâ Cild 1	Halebî-i Kebîr Cild 1
5a			
Halebî-i Sağîr Tamam cild Nâkıs cild 1	Şerh-i Mülteka'l-Ebhur Nâkıs Cild 1	Kitab-ı Mülteka Cild 1	Mukaddime-i Ebu'l Leys Tamam Cild 5 Nâkıs Cild 3
Kudurî Tamam Cild 5 Nâkıs Cild 1	Şir'âtü'l İslâm Cild 2	Tuhfetü'l-Mülûk Cild 3	Vikâye Nâkıs Cild 1
Kenz Vikâye Cild 1	Münyetü'l-Musallî Tamam Cild Nâkıs Cild 4/6/5	Sirâcü'l-Musallî Cild 1	Mahtem-i Fıkh? Cild 1
Şurütü's-Salavat Cild 1	Zevâi Tamam Cild Nâkıs Cild 3	Felâh Nâkıs Cild 1	Mantiku't Tayr Cild 2
İftitah-ı Şerhü'l-Mis- bâh Nâkıs Cild 2	Kitabü't-Telhis Cild 2	Keşfü'l-Esrâr Cild 1	Seyyid Ali Şerh-i Dibâce Cild 4
Gülistan Nâkıs 7 Tamam Cild 3	Kitabü't-Tecvîd Cild 2	Kadıccık Cild 1	Saat-nâme Cild 1

Hidâyetü's-Sâlik Cild 1	İzzî maa Maksud Cild 1	Kitabü't- Dunkûz/Dinkoz Cild 2	Metnü'l-Kafiye Cild 1
Ferîşteoğlu Lügati Cild 2	Sarf Cümlesi Cild 1	Hacı Baba Ali El-Misbâh Nâkıs Cild 1	Hâzâ Şerh-i Kafiye Nâkıs Cild 1
Nahv Cümlesi Tamam Cild 5 Nâkıs Cild 2	Metn-i Misbâh Cild 2	Metn-i Şafiye Cild 2	Arabî Mev'ize Cild 1
Ahterî-i Sagîr Kebîr Cild 2	Kitab-ı Birgivî Tamam 2 Nâkıs Cild 1	Kitab-ı Taberî Cild 1	Enisü'l-Man- tıkeyn Cild 1
6b			
Ekmeleddin Cild 1	Şerh-i Âzam Cild 1	(...) Kafiye Cild 1	Kitabü'l-Mirac maa gayrı Cild 1
Hasan Kâşî Cild 1	Kitab-ı Cezerî Cild 3	Pend-i Attar Cild 1	Maksud Nâkıs Cild 1
Tâlimü'l-Müte'alim Şerhü'l Mirâtü't- Tâlibin Cild 1	Kavaidü'l-İ'râb Cild 2	Hasan Paşa Nâkıs Cild 1	Tâlimü'l- Müte'alim Cild 2
Yusuf-ı Züleyha Nâkıs Cild 1	Hadisü'l-Erbâin Cild 3	Hadisü'l-Erbâin Lâ İmam Nevevî Cild 1	Kutbeddin Cild 1
Kitabü'l-Binâ Cild 3	Peder? Raşid Cild 2	Divân-ı Siraceddin Cild 1	Kitab-ı Şâhidi Cild 2
Kara Yahya Cild 1 Birisi Tamam Birisi Nâkıs	Kitab-ı Ecrümiyye Cild 1	Şem'î Ali Gülistan Cild 1	Kitab-ı Berdegi Cild 1
Şerh-i Mesnevi-i Şerîf Cild 1	Kaside-i Bürde Cild 1	Kitabü'l-Enmüzece Cild 1	Fikhü'l-Ekber Birisi Tamam Birisi Nâkıs
Fakr-ı Geydanî Cild 1	Kavâidi Celiletü'l Ka- vaidü'l İ'râb Cild 1	Metn-i İsa Güci (...) hüsamkânî Cild 1	Risâle-i Arûz Cild 1
İnşâ-i Kebîr Cild 1	Kitâb-ı Râzî Nâkıs Cild 2	Ravzâtü'l Cennet Cild 1	Hadikatü's- Suadâ Cild 1
Siyer-i Nebî Cild 1 Bâ-hattı Arab	Dunkûz Sadeddin Matlûb Şerh-i Binâ Cild 2	Kitabü't-Tevzîh Cild 1	Ebu'l-Müntehi Cild 1
Fikh-ı Şerîf Cild 1	Muhtasar Menâr Nâkıs Cild 1	Şerhü'l-Dibâce Cild 1	Şerh-i Mufassal Ale'l-Mutavvel Cild 1

6a			
Kitab-ı Vikâye Cild 1	Şerh-i Maksud Cild 1	Muhtasar fî Sarf Cild 1	<i>Risale-i Fıkh Cild 1</i> <i>Tergib-i Müteâlim Cild 1</i>
Cevâhiru'l-Fıkh Nâkıs Cild 1	Gazelliyat Cild 1	Enmûzec-i Ec- rümüyye Şerh-i Ezherî Cild 1	<i>Delâilü'l-Hayrat Cild 1</i>
Nahv Cümlesi Nâkıs Cild 2	Minyetü'l-Musallî Nâkıs Cild 1	Kitabü't-Tıb Evrak-ı Perişan Cild 1	<i>Şerh-i Dibâce Cild 1</i>
Kitab-ı Cezerî Cild 1	Sihâh-ı Cevherî Cild 1	Ebü'l-Leys Cild 1	<i>Selâmî Mustafa Efendi Vakfı Kitab-ı Divan Aruz 1 Satır 17</i>
Kitab-ı Sohbetü's- Sibyan Cild 2	Kitab-ı Dürr-i Mecnûn Cild 1	Azameddin ale'l Câmî Kuddise Sırrıhu Cild 1	<i>Kitab-ı Letâifü'l- Î'râb fî şerh-i Kavaidi'l-Î'râb Aded 1</i>
Kıyâfet-nâme Cild 1	Kitab-ı Has Cild 1 Nâkıs	Kitab-ı Tahkik Evrak-ı Perişân Cild 1	<i>Kitab-ı Hilye-i Hakânî Risâle 3</i>
Muhyiddin Cild 1			<i>Ekmeleddin Cild 1</i>